

Romaniasiaain neuvottelukunta 50 vuotta –juhla julkaisu kuvaa Suomen romanien ja viranomaisten 50 vuotta kestänyttä yhteistyötä. Julkaisu tarjoaa laajemmalle yleisölle mahdollisuuden tutustua neuvottelukunnassa vaikuttaneiden puheenjohtajien ja jäsenten muistoihin ja kokemuksiin.

Romaniasiaain neuvottelukunta on historiallinen ja kansainvälisesti ainutlaatuinen romaniväestön ja valtionhallinnon yhteistyöelin. Neuvottelukunta on edistänyt näkyvästi ja tuloksellisesti romanien aseman, kielen ja kulttuurin kehittämistä Suomessa. Se on toiminut myös kansainvälisenä mallina yhteistyölle perustuvasta vähemmistökysymysten käsittelystä.

Juhlavuoden teema – romanit toimijoina yhteiskunnassa – korostaa romanien osallistumista suomalaiseen yhteiskuntaan. Romanit ovat suomalainen kielellinen ja kulttuurinen vähemmistö, joka on asunut Suomessa yli 500 vuotta. Romaneilla on vahva kaksoisidentiteetti: he tuntevat voimakkaasti olevansa sekä romaneja että suomalaisia. He ovat aktiivisesti rakentamassa suomalaista yhteiskuntaa osallistumalla työ- ja elinkeinoelämään, kulttuurielämään, järjestö- ja kansalaistoimintaan sekä yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen säilyttäen samalla kulttuurisen perinteensä.

YHTEYSTIEDOT JA JULKAISUN JAKELU:

*Romaniasiaain neuvottelukunta
Sosiaali- ja terveysministeriö
PL 33
00023 VALTIONEUVOSTO
Puhelin (09) 1607 4306
Faksi (09) 1607 4312*

www.romani.fi

ROMANIT TOIMIJOINA YHTEISKUNNASSA

***Romaniasiaain neuvottelukunta
50 vuotta –juhla julkaisu***

**ROMANIT
TOIMIJOINA
YHTEISKUNNASSA**

ROMANIT TOIMIJOINA YHTEISKUNNASSA

*Romaniasiain neuvottelukunta
50 vuotta –juhlajulkaisu*

Toim. Sarita Friman Korpela ja Anne-Mari Mäki

SISÄLTÖ

Toimittajilta		6
Esipuhe		7
Förord		8
JACOB SÖDERMAN	Läpimurron aikaa	10
LAURI HELIMÄKI	Näkökohtia romanien ammattikoulutuksen ja romanikielen opettamisen alkuvaiheista 1970-luvulta lähtien	15
VÄINÖ LINDBERG	Vaikuttamisen siemen kylvettiin 'mustalaispojan' sydämeen jo varhain	19
MATTI HEIKKILÄ	Kuohuvat mustalaisvuodet	23
TUULA ÅKERLUND	Romaniasiaain neuvottelukunta – ikkuna maailmalle	27
REIMA NIKKINEN	Mustalaisten kulttuurista ja taiteesta	32
PAAVO LOUNELA	Pääsihteerin näköalapaikalta	36
VOITTO AHLGREN	Pitäkäämme huoli toisistamme	42
TARJA HALONEN	Romaniasiaain neuvottelukunta 50 vuotta	44
TARJA HALONEN	Romani saakengo rakkibosko skokka 50 bereh	46
OUTI OJALA	Antoisat vuodet romaniasioiden parissa kotimaassa ja maailmalla	48
MIRANDA VUOLASRANTA	Vähemmistöoikeuksien muutoksen vuosikymmen	53
SARITA FRIMAN-KORPELA	RONKissa yhteiskunta on lähellä	60

Toimitus: Sarita Friman-Korpela ja Anne-Mari Mäki

Taitto: Grafimus Oy / Valfrid Åkerlund

Paino: Saarijärven Offset Oy, Saarijärvi 2006

Logon suunnittelu: AT-julkaisut / Saija Lehtonen

Julkaisija: Sosiaali- ja terveysministeriö

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2006:5

ISSN 1236-2050

ISBN 952-00-1998-7 (nid.), 952-00-1999-5 (pdf.)

Toimittajilta

Romaniasiaain neuvottelukunnan juhluvuoden lähentyessä oli selvää, että neuvottelukunnan ainutlaatuinen historia ja vaiheikas toiminta oli kirjattava jollakin tavalla muistiin. Neuvottelukunta päätti valmistella juhlaulkaisun vuosikymmenten vaiheista. Juhlaulkaisusta haluttiin elävä teos ilman arkistojen pöytäkirjamerkintöjä.

Romaniasiaain neuvottelukunnan 50-vuotisjuhlaulkaisuun on pyydetty kirjoituksia neuvottelukunnan puheenjohtajilta ja jäseniltä eri toimintakausilta. Halusimme kirjoittajien kertovan omin sanoin kokemuksistaan romaniasiaain neuvottelukunnassa ja sen merkittävimmistä saavutuksista.

Julkaisuun kirjoittaneiden lisäksi muilla neuvottelukunnassa toimineilla ja vaikuttaneilla henkilöillä olisi ollut arvokkaita kokemuksia kerrottavaan. Neuvottelukunnan laaja-alainen toiminta ei mahtunut kuin osin näihin kansiin.

Kiitämme lämpimästi kaikkia kirjoittajia innokkaasta osallistumisesta niin tähän julkaisuun kuin koko romaniasiaain neuvottelukunnan toimintaan.

Helsingissä 10.3.2006

Sarita Friman-Korpela Anne-Mari Mäki

Esipuhe

Romaniasiaain neuvottelukunta haluaa juhlistaa tällä pienellä juhlaulkaisulla Suomen romanien ja viranomaisten 50 vuotta kestänyttä järjestäytynyttä yhteistyötä. Julkaisu tarjoaa laajemmalle yleisölle mahdollisuuden tutustua neuvottelukunnan aikaisempien puheenjohtajien ja jäsenten tähän yhteistyöhön liittyviin muistoihin ja kokemuksiin.

1900-luvun ensimmäinen puolisko oli assimilaatiopolitiikan aikaa, josta aiheutui karsimystä eritoten romaniniaisille ja –lapsille. Romanikieltä puhuttiin tuskin ollenkaan julkisesti.

Mustalaisasiaain neuvottelukunta syntyi vuonna 1956, niin aikaisempien lannistavien kokemusten seurauksena kuin uusien toimintatapojen ja menetelmien tarpeesta tulevaisuutta silmällä pitäen: assimilaatiopolitiikan sijaan romanien tuli osallistua romaneja koskevien asioiden käsittelyyn. Artikkelien kirjoittajat ovat auliisti ja omaperäisesti, usein värikkäästikin, kuvanneet tämän yhteistyön kehittymistä ja käytäntöä.

Artikkelien kuvaama pyrkimys rakentamaan yhteistyöhön ja keskinäiseen kunnioitukseen ja luottamukseen on sekä innoituksen lähde nykypäivän neuvottelukunnan jäsenille että suuntaviitta heidän toiminnalleen.

Artikkelien kirjoittajat ovat myös innoittaneet neuvottelukuntaa tarkastelemaan syvemmin Suomen romaniväestön alkuperää ja kohtaloa: neuvottelukunta on tehnyt valtioneuvoston kansialle aloitteen, jonka mukaan Suomen romanien historiaa tulisi tutkia ja koota kansien väliin.

Nykyisin romaniasiaain neuvottelukunta toimii modernin julkisoikeudellisen säännösten ja neuvottelukunnalle asetuksella määrättyjen neuvonantavien tehtävien ja aloiteoikeuden mukaan. Alueellisten neuvottelukuntien toiminta saa merkittävää nostetta kun niiden sihteeritehtävät vakinaistetaan juhluvuoden 2006 aikana – parempaa syntymäpäivälahjaa eduskunta ei olisi voinut antaa. Näin parantuvien toimintaedellytysten tulee myös näkyä käytännön tuloksissa. Kansainväliset tehtävät lisääntyvät luonnollisista syistä ja tämä sopii hyvin meidän maamme ja neuvottelukuntamme profiiliin.

Neuvottelukuntien hyvää sisäistä ja keskinäistä ilmapiiriä edistää mitä suuremmissa määrin valtiovallan suopea suhtautuminen niiden toimintaan romaniväestön taloudellisten, sosiaalisten ja kulttuurillisten ehtojen edistämiseksi ja parantamiseksi. Mikäli onnistumme tässä, olemme tehneet koko Suomelle ja Suomen kansalle palveluksen ja toimintamme voi innoittaa muita mantereemme kansoja tekemään samoin.

Kansanedustajataustani myötä esitän tulevaisuuden varalle kysymyksen, onko aika kypsä harkita jonkinlaisen vähemmistöasioiden valvontaan ja valmisteluun keskittyvän erityisvaliokunnan perustamista eduskuntaan. Näin myös eduskunnan tasolla päästäisiin

sille tasolle, joka pitkään on vallinnut hallituksessa ja ministeriöiden neuvottelukuntajärjestelmässä ja johon myös romaniasiain neuvottelukunta kuuluu.

Tässä yhteydessä voisi olla aihetta harkita uudelleen tulisiko romaniväestön (ja muiden vähemmistöjen) suhteesta lainsäädäntöön määrätä sektorilainsäädännössä, kuten tähän asti, vai voitaisiinko kokeilla erityistä yleisemmän tason vähemmistölainsäädäntöä. Vai olisiko näiden kahden yhdistelmä paras vaihtoehto.

Romaniasiain neuvottelukunnan puolesta haluan kiittää kaikkia, jotka viimeisen viidenkymmenen vuoden aikana ovat osallistuneet romaniväestön elinolojen parantamiseen maassamme sekä kaikkia tämän julkaisun tuottamiseen osallistuneita. Työ jatkuu edelleen. Työn tulee jatkua intensiivisenä kunnes kaikki maamme romanilapset osallistuvat ja saavat osallistua koulunkäyntiin ja koulutukseen mahdollisimman laajasti, sillä koulutus on kaiken muun perusta.

*Gunnar Jansson
puheenjohtaja 2002-2004 sekä 2005-2007*

Förord

Delegationen för romska ärenden vill med denna lilla jubileumsskrift markera att organiserat samarbete mellan Finlands romer och den offentliga förvaltningen har bedrivits under 50 år. Skriften ger en bredare publik möjlighet att ta del av tidigare ordförandes och medlemmars i delegationen minnesbilder och erfarenheter av detta samarbete.

Nittonhundratalets första hälft var en tid med assimileringspolitik. Framför allt romska kvinnor och barn for illa. Romska språket talades knappast alls offentligt.

Tillkomsten av zigenarmissionen 1956 var både en följd av nedslående tidigare erfarenheter och behov av nya grepp och instrument inför framtiden: assimileringspolitiken måste ersättas med deltagande av romer i handläggningen av ärenden som rör romer. Hur detta samarbete utvecklats och hur det bedrivs har artikelförfattarna beredvilligt beskrivit – envar på ett personligt och oftast färgstarkt sätt.

Den anda av vilja till konstruktivt samarbete samt ömsesidig respekt och förtroende som kommer till uttryck i artiklarna utgör källa till inspiration för medlemmarna i dagens delegation och vägleder dess verksamhet.

Artikelförfattarna har också inspirerat delegationen att gå lite längre i reflektionen över den romska befolkningens härkomst och öden i Finland: delegationen har i statsrådets kansli väckt ett initiativ om att Finlands romers historia måtte bli utforskad och avfattad.

Delegationen för romska ärenden verkar i dag under ett modernt offentlighetsligt

regelverk med de rådgivande uppdrag och den initiativrätt som anges i författningen. De regionala delegationernas verksamhet får ett märkbart lyft när deras sekreterarfunktioner permanentas under jubileumsåret 2006 – en bättre födelsedagsgåva kunde riksdagen inte ha gett. De härmed förbättrade verksamhetsförutsättningarna skall också omsättas i praktiska resultat. De internationella uppgifterna ökar av naturliga skäl vilket passar bra ihop med vårt lands och delegationens profil.

Den goda stämningen inom delegationerna och mellan dem främjas i hög grad av statsmakternas välvilliga inställning till deras verksamhet för att främja och förkovra den romska befolkningens ekonomiska, sociala och kulturella levnadsbetingelser. Om vi lyckas med det har vi gjort hela vårt land och hela vårt folk en välgärning och det kan inspirera andra folk på vår kontinent att göra samma sak.

Med min bakgrund i riksdagen kastar jag för framtiden fram frågan huruvida tiden är mogen för att överväga om något specialutskott borde anförtros minoritetsärendenas bevakning och beredning i riksdagen så att också den parlamentariska nivån hos oss skulle svara mot den nivå som sedan länge varit rådande i regeringen och ministerierna i delegationssystemet varav den romska är en.

I anslutning till detta vore det möjligen påkallat att igen överväga om den romska befolkningens (och andra minoriteters) förhållanden i lagstiftningen skall, som hittills, regleras i den sektorvisa lagstiftningen eller om särskild och mera generell minoritetsskyddslagstiftning kunde prövas eller om en kombination av dessa bägge vore att föredra.

På delegationens för romska ärenden vägnar tackar jag alla dem som medverkat i arbetet för att förbättra den romska befolkningens villkor under de senaste 50 åren i vårt land och för bidragen i denna skrift. Arbetet går vidare. Intensiteten i det får inte avta förrän alla romska barn i vårt land tar del i och får del av skolgång och utbildning i största möjliga utsträckning därför att utbildning utgör grunden för allting annat.

*Gunnar Jansson
ordförande 2002-2004 och 2005-2007*

Jacob Söderman

LÄPIMURRON AIKAA

Talvella 1965 iltapäivälehti Nya Pressen julkaisi suuren reportaasin pienestä sairaasta romanityöstä, joka oli kovilla talvipakkasilla kulunut perheensä mukana, hevosen vetämässä reessä, kunnasta kuntaan Keski-Suomessa pääsemättä asianmukaiseen hoitoon. Kunnat olivat antaneet perheelle jonkun verran rahaa sillä ehdolla että he lähtisivät naapurikuntaan. Lopulta Vieremän kunnassa toimiva poliisikonstaapeli puuttui asiaan. Hän vaati, että perhe saa kunnalta apua niin, että pieni tyttö pääsee lääkärin luo ja perhe sisätiloihin.

Tuo artikkeli johti kiihkeään keskusteluun lehdistössä ja Yleisradion kanavilla romaniväestön sosiaalisista oloista. Toimin tuohon aikaan Social- och Kommunalhögskolanin huolto-oikeuden opettajana. Ruotsalaisesta kansanpuolueesta otettiin yhteyttä ja pyydettiin minua asiantuntijana mukaan työryhmään, joka pohtisi romaniväestön yhteiskunnallista asemaa. Työryhmän puheenjohtajana toimi Albin Wickman, saarnamies ja kansanedustaja Kruunupyystä. Hän oli tehnyt useita eduskuntaaloitteita edistääkseen romanivähemmistön oikeuksia, mutta tuloksetta. Työryhmän muita jäseniä olivat Gun Hemming, sittemmin Väyrynen, ja muistaakseni opiskelija Allan Nyman.

Mietinnössä, joka valmistui 6.10.1965, todettiin että valtiolla oli vastuu siitä, että romanien asema saadaan kohennettua ja vaadittiin kokonaisohjelmaa asian edistämiseksi. Ennakkoluulojen hälventämiseksi toivottiin akateemista tutkimusta romaniväestön oloista ja siltä pohjalta kansalaisille annettavaa asiallista tietoa.

Myös Sosiaalidemokraattisessa puolueessa asetettiin työryhmä samoin tarkoituksin kansanedustaja Esko Niskasen toimiessa puheenjohtajana ja Aimon toimiessa sihteerinä.

SDP:n puoluekokous hyväksyi sittemmin Turun puoluekokouksessa 1969 laajan romanikysymystä käsittelevän ohjelman.

Julkiisuuden kannalta varsinainen läpimurto romanikysymyksen edistämiseksi tapahtui mielestäni syyskuun 12. päivänä 1966 eräässä ruotsinkielisten kuntien sosiaalityöntekijöiden jatkokurssin yhteyteen järjestetyssä keskustelutilaisuudessa Social och Kommunalhögskolanissa. Vieraileva ruotsalainen kirjailija Katarina Taikon esiintyi niin vakuuttavasti ja värikkäästi, että lehdistön ja viranomaisten mielenkiinto vihdoinkin heräsi.

Sosiaali- ja terveysministeriössä toimi silloin vuonna 1956 asetettu mustalaisasian neuvottelukunta eläkkeellä olevan pastori Paavo Mustalan johdolla. Mustala oli myös johtanut asiaa tutkinutta komiteaa, joka jätti mietintönsä vuonna 1955.

Mustala oli alustajana tuossa keskustelutilaisuudessa. Hän jäi seisomaan salin eteen samalla kun nuorekas Katarina Taikon liikkui tanssijan askelin pitkin salia esitelmöidessään. Lopulta hän pysähtyi mustiin pukeutuneeseen pyylevän pappismiehen eteen. Samalla, kun hän tuttavallisesti tökki Mustalaa sormella rintaan korostaakseen sano- maansa, Katarina Taikon sanoi:

”Romaneja ei pidä kohdella joukkona, joka on otettava huostaansa. Kenellä on sellainen herrakansamentaliteetti, hän kyllä erehtyy. Yhteiskunnan tulee myöntää, että virheitä ja vääryyksiä on tullut tehtyä ja ryhtyä selvittämään miten asiaa hoidetaan kuntoon.”

”Ja yhteiskunta”, hän sanoi kirkkaalla äänellä hölmistyneelle papille, ”se on Sinä ja Minä” hurmaantuneen yleisön esittäessä raikuvia suosionosoituksia.

Tilaisuus nosti romanikysymyksen yhteiskunnallisen keskustelun pintaan. Lehdet ja radiokanavat ottivat kantaa asiaan. Romanit perustivat oman yhdistyksen alkuaan aktivistien avustuksella. Mukana olivat ainakin Voitto Ahlgren, Reima Nikkinen, Anneli Sari, Kari Huttunen, Saga Weckman, Juhani Harri, Gun Väyrynen ja moni muu. Eri puolella maata järjestettiin aiheesta keskustelutilaisuuksia. 1960-luvun merkittävässä keskustelukirjassa ”Pakkoauttajat”, ruotsiksi ”Varning för vård” (1967), teatteriohjaaja Kristin Olsoni kirjoitti asiantuntevasti asiasta.

Ilmeni, että ministeriössä toimiva neuvottelukunta ei ollut kokoontunut pitkiin aikoihin. Valtiovaltaa arvosteltiin kärkevästi passivisuudestaan. Alkukesästä 1968 matkustimme sattumalta yhdessä sosiaali- ja terveysministeriön kansliapäällikkö Aarne Tarastin kanssa lentokoneella Ahvenanmaalle. Matkan aikana hän purki minulle sydäntään siitä, ettei hän ollut saanut ketään suostumaan uuden valtion mustalaisasiain neuvottelukunnan puheenjohtajaksi. Leikillisesti tarjouduin tehtävään. Olin vasta 30-vuotias, joten en vakavissani uskonut, että sellainen tehtävä annettaisiin niin nuoriin käsiin. Sitä paitsi oli tullut arvosteltua ministeriötä varsin railakkaasti.

Syyskuun 19. päivänä 1968 Ylen radiotoimittaja tuli työpaikalleni heiluttaen STT:n sähköttä. Hämmästyneenä totesin, että valtioneuvosto oli ministeri J. E. Partasen esityksestä nimennyt uuden neuvottelukunnan ja minut sen puheenjohtajaksi. Nyt alkoi kuumeinen toiminta. Sihteeriksi neuvottelukunnalla oli onni saada sosiaalihuollin-

ta esittelijä Juha Peltola, joka osoittautui nopeaksi ja päteväksi ihmiseksi. Alkuvuosien menestys johtui paljon hänen myönteisestä asenteestaan ja uutterasta työstään. Myös jäsenet paneutuivat innokkaasti tehtäväänsä. Varapuheenjohtajan, sosiaalineuvos Usko Vaismaan, maltti ja asiantuntemus ja Jorma Hentilän humaani viisaus sekä Voitto Ahlgrenin käytännöllisyys jäivät minulle erityisesti mieleen.

Varovaisen alun jälkeen, jolloin tutustuimme aikaisempiin selvityksiin, päädyimme siihen, että romaniväestön oloista, erityisesti asunto-oloista, pitäisi saada ajankohtaista tietoa. Valitin pääministerin sihteerille Seppo Lindblomille, ettei mistään löytynyt rahaa selvitystyöhön. Hän sanoi, että parhaiten uusia asioita oivaltava hallituksen jäsen taitaa olla pääministeri Mauno Koivisto. Saimme tapaamisajan ja kävimme koko neuvottelukunnan voimin TV-lamppujen loisteessa jättämässä pääministerille kirjelmän 20.11.1968. Pääministeri vei heti asian hallituksen iltakouluun ja niin saimme tarpeelliset rahat selvityksen tekemiseen seuraavalla viikolla.

Löysimme selvitystä tekemään valtiotieteen ylioppilas Ilkka Alasen. Taas onni potkaisi asiaamme. Tämä nuori ylioppilas teki nopeasti voimiaan säästämättä hyvän perusselvityksen asunto-asiasta, joka julkaistiin kesäkuussa 1969 nimellä ”Mustalaisten asunto-olot 1969” (STM 26.6.1969). Seuraavan vuoden maaliskuussa valmistui selvitys ”Mustalaisten sosiaalisista oloista 1969” (STM 5.3.1970).

Neuvottelukunta toimi aktiivisesti ja innostuneesti, mikä parhaiten ilmenee neuvottelukunnan loppumietinnöstä *Mustalaisväestön sosiaalisen aseman parantamisesta* (Kom. miet 1971:B59).

Esitimme muun muassa, että kunnat saisivat puolet romaneille annetusta huoltoavusta korvatuksi valtion varoista. Asia hyväksyttiin. Sillä oli tarkoitus estää se, että kunnat vain lähettivät perheet seuraavan kuntaan. Esitimme romaniväestön asuntoasian järjestämistä erityislailla ja erityisellä määrärahalta. Tämäkin toteutui määräaikaisella lailla. Lisäksi esitimme, että YK:n rotusyrjintäsopimus ratifioitaisiin Suomessa. Se vaati rotusyrjinnän kriminalisointia rikoslakia muuttamalla. Tämäkin toteutui. Vielä esitimme, että perustettaisiin erityinen mustalaisyhteisön virka sosiaalihuollukseen, mikä myös toteutui. Myös Helsingin kaupungilla oli siihen aikaan sellainen virkamies. Muita loppumietinnön esityksiä olivat mm. lasten koulutuksen parantaminen sekä työllisyyden edistäminen.

Uudistuksia ja ristiriitoja

Asiat siis etenivät melko hyvin ja sopuisasti, mutta ristiriitojakin ilmeni. Mustalaislähetys, jonka toiminnanjohtaja Veikko Piirainen oli neuvottelukunnan jäsen, ei katsonut kehitystä hyvällä silmällä. Lähetys toimi pääasiallisesti siten, että vaikeuksiin joutuneiden romaniperheiden lapset otettiin Mustalaislähetyslastenkoteihin, jossa heidät kasvatettiin kristillisten arvojen mukaisesti ja sopeutettiin yhteiskuntaan. Toiminnassa oli paljon

myönteistä. Se ei kuitenkaan enää sopinut 60-luvun yhteiskunnalliseen ilmapiiriin.

Neuvottelukunta puolestaan lähti siitä, että romaniväestön asiat pitäisi järjestää niin, että lapset voisivat käydä koulua kodeistaan käsin eikä heitä tarvitsisi ottaa yhteiskunnan huostaan. Mustalaislähetys vierasti sitä, että neuvottelukunnassa oli vasemmistolaisia, tarkoittaen erityisesti puheenjohtajaa ja Jorma Hentilää, joka toimi ministeri Ele Aleniuksen avustajana.

Ollessani lomalla elokuussa 1970 Mustalaislähetys jätti ministeriölle kirjelmän ja vaati, että neuvottelukunnan puheenjohtajana tulisi toimia ministeriön virkamies - eli että minut erotettaisiin - ja että neuvottelukunnan kokoonpanoa pitäisi tarkistaa ”tasapuolisemmaksi.” Asiasta seurasi kiihtynyt keskustelu, jossa silloinen toimitussihteeri Veijo Baltzar katsoi, että neuvottelukunta on arvoton, ja että pääosa jäsenistä on vasemmistoradikaaleja. (NP 15.8.1970).

Vastasimme arvosteluun varapuheenjohtaja Usko Vaismaan ja sihteeri Juha Peltolan allekirjoittamalla kirjelmällä samassa lehdessä 19.8.1970 ja Helsingin Sanomissa 21.8.1970. Kerroimme neuvottelukunnan työstä ja tuloksista. Enemmistö sen jäsenistä oli ei-sosialisteja. Totesimme, että lähes kaikista asioista on päätetty yksimielisesti Mustalaislähetyslastenkotien toiminnanjohtaja Veikko Piiraisen ollessa kokouksessa mukana.

Seuranneessa keskustelussa monet tukivat neuvottelukuntaa, kuten Suomen mustalaisyhdistyksen puheenjohtaja Reima Nikkinen ja sosiaali- ja terveysministeri Anna-Liisa Tiekso. Kirjelmä ei johtanut muutoksiin. Piirainenkin oli mukana hyväksymässä neuvottelukunnan loppumietintöä.

Uudistusvauhti vuosina 1968–71 varmasti pelotti monia romanivähemmistön asian parissa vuosikymmeniä toimineita ihmisiä. Lähetyslastenkotien piirissä saattoi esiintyä pelkoa siitä, että lapsia ei riittäisi heidän lastenkoteihinsa, jos yhteiskunnalliset toimenpiteet onnistuisivat. Ehkä he myös pelkäsivät valtionapunsa puolesta.

Vuodet 1968–1971 olivat läpimurron vuosia sille, että valtiovalta tunnusti romaniväestön ongelmat vähemmistökysymyksenä ja niitä lähdettiin johdonmukaisesti ratkomaan. Samoin lehdistö ja sitä kautta julkinen mielipide havahtuivat ja tunnustivat ongelman olemassaolon. Myös poliittinen kenttä heräsi asiaa pohtimaan. Monet neuvottelukunnan esitykset menivät läpi, mutta paljon jäi tekemättä. Pystyimme kuitenkin luomaan perustan seuraavien neuvottelukuntien työlle.

Oppimisen aikaa

Puheenjohtajana olin noina vuosina mukana monessa keskustelutilaisuudessa ja tein monta matkaa maakuntaan. Sain arvokasta kokemusta yhteisten asioiden hoidossa ja monta elinikäistä ystävää.

Yksi heistä, Voitto Ahlgren, menehtyi vakavaan tautiin 1990-luvun alussa. Hänen muistotilaisuudessaan Tuusulan ns. Torpassa sanoin, että monet uskovat, että ihmisen

työskennellessä etnisen vähemmistön puolesta hän on vain yksipuolisesti antamassa heille tukea ja apua, eikä vastaanottamassa itse mitään myönteistä. Itse opin paljon noina kolmena vuotena maamme romaniväestön edustajilta puheenjohtajan tehtäviä hoitaessani.

Opin sen, ettei heitä saa kohdella yhtenä massana uskoen, että he kaikki ovat ominaisuuksiltaan tai toimintatavoiltaan samanlaisia. Tein sen yksinkertaisen havainnon, että heissä on hyviä ihmisiä ja vähemmän hyviä aivan kuten valtaväestössä. Heidän joukossaan on ihmisiä, joilla on erilainen lahjakkuus ja erilaisia toiveita aivan kuten muillakin ihmisillä. Jotkut ovat ahkeria, toiset eivät, aivan niin kuin ihmiset yleensä. Yhdessä asiassa he mielestäni poikkesivat valtaväestöstä. He kohtelivat luontevammin ihmisiä ihmisinä ja osoittivat inhimillisyyttä välittömämmin kuin mihin olin tottunut.

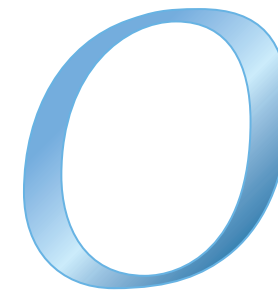
Olen hyvin kiitollinen kansliapäällikkö Aarne Tarastille siitä, että hän esitti minua aikoinaan neuvottelukunnan puheenjohtajaksi. Samoin olen kiitollinen tuesta, jota häneltä ja monelta muulta ihmiseltä sain tehtävän hoitamisessa niin runsain mitoin.

Kirjoittaja toimi neuvottelukunnan puheenjohtajana vuosina 1968–1972.

Lauri Helimäki

Näkökohtia romanien ammattikoulutuksen ja romanikielen opettamisen alkuvaiheista 1970-luvulta lähtien

Olin ammattikasvatustalouden ammattikurssitoimiston ylitarkastaja 1970–1979 ja ammatillisen erityisopetuksen ylitarkastaja 1979–1991 sekä opetushallituksen opetusneuvos 1991–1993. Lisäksi olin romaniasiaain neuvottelukunnan jäsen 1975–1992.

Toimiessani ammattikasvatustalouden ammattikurssitoimiston ylitarkastajana virkatehtäviini kuului muun muassa romanien ammatillisten kurssien järjestämiseen liittyvät asiat. Silloinen mustalaisasiaain neuvottelukunta kääntyi työministeriön puoleen vuonna 1971 ja esitti huolestuneisuutensa romanien huonosta työhön sijoittumisesta ja heille sopivan ammatillisen koulutuksen puutteesta. Aloitteen johdosta työministeriö perusti mustalaisväestön työllistämisyhtymän, johon tuli edustajia työministeriöstä, sosiaalivaltiosiosta, Helsingin työllisyystoimistosta ja Helsingin kaupungin huoltovirastosta sekä ammattikasvatustaloudesta allekirjoittanut.

Ammatillinen kurssitoiminta oli voimakkaassa kasvussa 1960- ja 1970-luvuilla johdettuna agraarivaltaisen elinkeinoelämän rajusta muutoksesta teolliseksi yhteiskunnaksi. Tämä muutos kosketti syvästi nimenomaan romaniväestöä. Koska romaneilla oli suuria puutteita peruskoulutuksessa, heidän osallistumisensa valtaväestölle tarkoitettuun työllisyyskurssitoimintaan oli jokseenkin olematonta.

Mustalaisväestön työllistämisyhtymä ehdottikin muistiossaan työelämään valmentavia

ammattikursseja helpottamaan aikuisten romanien työhön sijoittumista tai osallistumista varsinaisille ammattikursseille. Työryhmän työskentelyn kestäessä itse ehdotin, että romanien koulutus tulisi keskittää maassa yhteen paikkaan. Sinne haalittaisiin maasta sellaisia romaneja opettajiksi, jotka osaavat romanikieltä ja jotka tuntevat romanien historiaa. Muistan piirtäneeni suorastaan rännin, jonka kautta kaikki romanit ”rännitettäisiin” eli toisin sanoen täsmäkoulutettaisiin työmarkkinoille.

Työryhmä piti ehdotustani oivallisena. Ryhdyinkin virkani puolesta suunnittelemaan mainitunlaisen koulutuksen opetussuunnitelmaa. Koulutus aloitettiin Tampereen ammatillisessa kurssikeskuksessa vuonna 1973. Se epäonnistui kuitenkin jokseenkin täydellisesti. Pääsyyinä siihen oli, että työryhmässä ei ollut ainuttakaan romanijäsentä eikä työryhmä edes älynnyt kysyä romaneilta, kuinka koulutusta heille tulisi järjestää. Romanien työnsaanti ei parantunut eikä osallistuminen ammattikursseille edistynyt.

Romanit mukaan koulutuksen suunnitteluun

Mustalaisasiain neuvottelukunta kääntyi jälleen 1978 työministeriön puoleen tilanteen korjaamiseksi. Heidän aloitteensa pohjalta ammattikasvatusthallitus perusti työryhmän romaniväestön, työvoimaviranomaisten ja kouluviranomaisten edustajien kanssa suunnittelemaan romaniväestölle sopivaa työllisyyskoulutusta sekä muutenkin edistämään romanikielen ja -kulttuurin opettamisen kehittämistä.

Vuosina 1979–1990 järjestettiin 13 ammatillisessa kurssikeskuksessa, taideteollisessa korkeakoulussa ja teatterikorkeakoulussa noin 50 kurssia, joille osallistui arviolta 450 romaniamia.

Se, että Suomen oloissa päästiin näin hyvin alkuun romaniväestön ammatillisen koulutuksen alueella, johtui siitä, että kouluviranomaiset ensimmäistä kertaa oivalsivat ottaa romanit itse mukaan jo koulutuksen suunnitteluvaiheessa ja ennen kaikkea toteutuksessa.

Romanien ammatillisen kurssitoiminnan menestyksellisen alkamisen yhtenä merkittävänä tekijänä omalta osaltani pidän kuulemaani seuraavaa kertomusta silloisen mustalaisasiain neuvottelukunnan legendaarisen, kiuruvetisen jäsenen, Vihtori Grönforsin vaikutusvallasta:

Kolme romanipoikaa oli tehnyt Kiuruvedellä vähän kolttosia, minkä takia poliisit olivat pistäneet heidät putkaan. Poliisit eivät edes kuulustelleet poikia, sillä he tiesivät, mikä näihin kavereihin parhaiten tepsii. He saivat illan mittaan kiinni paikkakunnalla hyvin tunnetun ja arvostetun vanhemman romanimiehen, Vihtori Grönforsin.

Vihtori tuli poliisien pyynnöstä paikalle. Hän meni poikien putkaan ja viipyi siellä hetken. Kun Vihtori palasi putkasta, hän totesi poliiseille: ”Eivät ne enää mitään pahaa tee, päästäkää ne yöksi kotiin.” Poliisit tekivät työtä käskettyä. Romaniyhteisön arvostetun jäsenen puuttuminen asiaan oli pojille nollatoleranssi.

Helsingissä järjestettiin vuonna 1979 yhteispohjoismainen romaniasiainkokous. Ko-

kouksen lounastauolla Vihtori Grönfors tokaisi, että kyllä hänkin voisi ottaa koulutettavakseen 10–20 romanipoikaa. Silloin minulle välähti entisenä kasvatuslaitosjohtajana ja nollatoleranssin kannattajana ja toteuttajana, että nyt on löydetty romanien ammattikoulutuksen ratkaisumalli. Siinä samassa sovittiin Vihtorin ja muiden ammattikasvatusthallituksen edustajien kanssa kokoontuminen Kiuruvedelle Vihtorin hevostallille.

Hevoshoitokoulutus aloitettiin Iisalmen ammatillisen kurssikeskuksen järjestämänä helmikuussa 1980. Vihtori Grönfors itse kertoi kuinka hän koulutuksen aloituspäivänä tervetuliaispuheensa lopuksi totesi: ”Minulla on nyt sellainen tunne, että te nyt taidatte vähän pelätä näitä kiuruvetisiä. Minä voin kyllä vakuuttaa, ettei niitä tarvitse pelätä yhtään. Jos teillä nyt sen takia on puukko saapasvarressa, niin pistäkää se pöydälle.” Pöydälle ilmestyi seitsemän puukkoa. Vihtori kertoi vielä sanoneensa, että jos jollakin on täällä puukko, se on minulla. Mainittakoon vielä, että kyseinen kurssi onnistui sataprosenttisesti.

Romanikulttuurista tuli näin ammatillisen koulutuksen lähtökohta. Koulutusta alettiin järjestää romanien elämänpiiriin läheisesti kuuluvilla aloilla, kuten hevosen hoito ja ravivalmennus, romaninaisen kansallispukuompele, musiikki ja lähikasvattaja-ala.

Koulutus nähtiin hyväksi järjestää alueittain ympäri maata. Romanikulttuuriin kuuluvien vanhempien romanihenkilöiden kunnioitus oivallettiin koossapitäväksi voimaksi ammattikursseilla. Ne kurssit, joissa ei ollut alusta lähtien mukana romaneita, epäonnistuivat. Kurssilla oli aina joko opettajana tai kuraattorina romani. Tällainen henkilö koettiin välttämättömäksi välittäjäksi romanikulttuurin ja valtakulttuurin välillä.

Romanikielen ja romanihistorian opetusta toteutettiin tietääkseni ensimmäisen kerran valtion varoilla pelkästään romaneille järjestetyillä työllisyyskursseilla. Romanikielen opetus osoittautui koulutusta motivoivaksi ja romanien identiteettiä lujittavaksi tekijäksi.

Esteiden poistamista koulutuksen tieltä

Työllisyyskurssitoiminta antoi ratkaisevan sysäyksen romanikielen opettamiselle ja romaniperinteen elvyttämiseksi. Kun koulutusta aloitettiin, romanikielistä oppimateriaalia ei ollut. Työllisyyskoulutuksen varoilla voitiin näille kurssille samoin kuin muuhunkin työllisyyskoulutukseen ryhtyä välittömästi valmistamaan romanikielistä oppimateriaalia.

Tässä vaiheessa tulikin eteen mielenkiintoinen pulma. Suurin osa romaniväestöstä oli vielä 1980-luvulla sitä mieltä, että romanikieltä ei saanut opettaa valtaväestölle. Kesällä vuonna 1980 Kiuruvedellä pidettiin suuri pohjoismainen romanikokous, jossa oli myös alan viranomaisia. Siellä romaniväestön vanhemmisto antoi filosofian maisteri Viljo Koivistolle luvan tehdä aapisen ja kieliopin, mutta niitä sai käyttää ainoastaan romanien koulutuksessa.

Viljo Koivisto aloitti aapisen valmistamisen työllisyyskoulutusvaroilla ja jatkoi sitä ammattikasvatusthallituksen oppimateriaalitoimiston rahoituksella. Myöhemmin opetusmi-

nisteriön tukeamana valmistui aapinen ja sen suomennos. Vuonna 1987 valmistui romanikielen kielioppi ja harjoituskirja sekä sen opetuskäyttöön tarkoitettu suomennos.

Yliopistolle jätettyä oppimateriaalia saivat käyttää vain romanit itse ja valtaväestön tutkijat. Ammattikasvatustieteiden hallussa olleita kappaleita annettiin ainoastaan romanikielen opettajille ja romaniopiskelijoille.

Vuosien kuluessa asenteissa tapahtui romanikielen suhteen myönteisiä muutoksia. Romanikielen opettamiseen tuli tarvetta saada lisää oppimateriaalia. Miranda Vuolasranta ja Henry Hedman jatkoivat ja syvensivät Viljo Koiviston uraauurtavaa historiallisesti merkittävää romanikielen oppimateriaalin valmistamista. Viljo Koivisto aloitti Helsingin yliopistossa toimiessaan romani-suomi-englanti -sanakirjan (Romani-finitiko-angliko laavesko liin) tekemisen ja saattoi sen loppuun vuonna 1994 Vaasan yliopiston tutkijana ollessaan.

Lähes koko maan kattava romanien työllisyyskurssitoiminta 1980-luvulla, vaikka sitä eräillä tahoilla arvosteltiin, poisti monia romanien koulutuksen tiellä olleita esteitä niin romanien kuin valtaväestön viranomaisten keskuudessa.

Kurssitoiminnan heijastusvaikutukseksi voitaneen todeta, että kaikki romanijärjestöt, romaniasiaain neuvottelukunta ja valtion kouluviranomaiset tulivat siihen lopputulokseen, että romaneille tulee saada opetushallitukseen oma romanien koulutuksen kehittämissyksikkö. Näin tapahtuikin vuonna 1994.

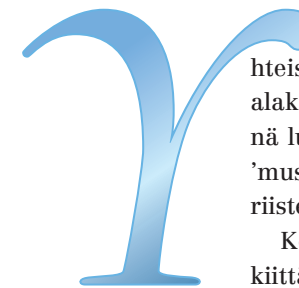
Aivan merkityksentöntä ei ollut sekään, että työllisyyskursseille osallistuneet aikuiset romanit vähitellen ymmärsivät, miten tärkeää on tukea omien lasten peruskoulun käyntiä ja siten helpottaa heidän pääsyään normaaliin ammattikoulutukseen ja sitä kautta työmarkkinoille.

Kirjoittaja toimi neuvottelukunnan jäsenenä vuosina 1975–1992.

Väinö Lindberg

VAIKUTTAMISEN SIEMEN KYLVETTIIN 'MUSTALAIPOJAN' SYDÄMEEN JO VARHAIN

hteiskunnallisen vaikuttamisen siemen kylvettiin mieleeni jo Loviisan alakoulun kevätjuhlassa vuonna 1950. Olimme olleet edellisenä päivänä luokkaretkellä Helsingin kansallismuseossa. Se oli pienelle köyhälle 'mustalaispojalle' mieleen painuva kokemus, mutta tuo hyvä kokemus riistettiin jo seuraavana päivänä koulun juhlasalissa.

Koulumme rehtori kutsui koko koulun oppilaat juhlasaliin ja halusi kiittää hyvin onnistuneesta luokkaretkestä. Hän aloitti puheensa seuraavasti: "Kiitos teille kaikille, opettajille ja oppilaille miellyttävästä ja onnistuneesta luokkaretkestä. Kaikki meni hyvin ja oppilaiden käytös oli kiitettävää, mutta ne Väinön housut olivat häpeä koko koululle."

Minulla oli rikkiäiset housut. Housut olivat polven kohdalta rikki eikä minulla ollut muita vaatteita. Muistan aina sen, kun pienenä hintelänä 'mustalaispoikana' seisoin koko koulun edessä ja häpesin asuani.

Silloin minussa heräsi tahto vaikuttaa ja taistella oikeanmukaisuuden ja tasa-arvon puolesta.

Tätä taistelua ja työtä on kestänyt jo lähes 40 vuotta. Eikä se ole laantunut vuosien varrella. Suvantovaiheitakin on ollut, mutta into on vielä tallella. Joskus vieläkin ihmettelen sitä tunteen paloa, joka syttyy tilanteen tullen.

Kunnioitan ja arvostan edesmennyttä äitiäni. Äitini oli viisas nainen, hän ymmärsi koulutuksen merkityksen. Viisaalla ja voimakkaalla ohjauksella hän ohjasi minua opintielle. Ilman koulutusta ja sen antamaa valmiutta, en tiedä olisinko jaksanut. Santalan

Teologisesta opistosta sain eväät yhteiskunnalliseen osallistumiseen sekä vaikuttamiseen. Olen kokenut vuosien varrella myös sitä, että työ tekijäänsä opettaa.

Koulutus ei ollut sen ajan romanilapsille itsestään selvää eikä koulutuksen merkitystä tulevaisuuden rakentajana ymmärretty, pikemmin vähän pelättiin. Isäni Roope joskus sanoikin äidilleni: ”Sinä teet tuosta pojasta ihan kaajeita (ei-romani).” Äitini oli sitkeä ja määrätietoinen kasvattaja kaikkien lastensa kohdalla. Isänikin antoi tunnustuksen ja kunnian äidilleni myöhemmin, kun hän ymmärsi, miten äiti oli taistellut lastensa tulevaisuuden puolesta. Isä oli ylpeä minusta.

Yhteiskunnallinen ulottuvuus 1970-luvulta vuoteen 2006

Vuonna 1972 minut nimettiin mustalaisiasiain neuvottelukuntaan jäseneksi ja siitä alkoi minun sarkani romaniasioiden hoidossa. Romanipolitiikan hoitoa voisin verrata pellonraivaukseen. Tänäpäin ollaan jo siinä vaiheessa, että korjataan satoa. Hallavuosiakin on ollut, mutta niinhän niitä oli Saarijärven Paavollakin. Joskus tämä on ollut myös yksinäistä puurtamista.

Romaniväestön asiat olivat vuosina 1970–1975 esillä valtiopäivillä kansanedustajien erilaisten aloitteiden ja kirjallisten tai suullisten kysymysten muodossa yhteensä 24 kertaa. Oli tehty asuntokysymystä koskettava komiteamietintö, joka valmistui vuoden 1973 puolella. Vuonna 1974 helmikuussa suomalaisen yhteiskunnan merkittävät vaikuttajat kuten Jakob Söderman, Erkki Tuomioja, Lasse Lahtinen ja Erkki Liikanen tekivät romaniväestön asunto-olojen parantamista koskevan lakialoitteen eduskunnalle. Huhtikuussa samat henkilöt ja 14 muuta kansanedustajaa tiedustelivat hallitukselta kirjallisen kysymyksen muodossa sitä, mihin toimenpiteisiin hallitus on ryhtynyt romaniväestön asunto-olojen parantamiseksi. Näin edettiin siihen, että hallituksen esitys laiksi romaniväestön asunto-olojen parantamisesta tuli eduskunnalle tammikuussa 1975 ja elokuussa laki hyväksyttiin.

Muistan vieläkin, kun teimme matkoja kuntiin ja tarjosimme kunnille mahdollisuutta valtiontukeen romanien asuinolojen parantamiseksi. Kunnat olivat hyvin nihkeitä ottamaan resursseja vastaan ja parantamaan romanien asuinoloja. Asenteet ja ennakkoluulot olivat voimakkaita eikä romanien haluttu jäävän kuntaan asumaan. Siihen aikaan monen mielestä paras romani oli se romani, joka ei jää paikoilleen.

Yhteiskunnallisissa ilmapiirissä tapahtui suuria muutoksia 1960-luvulla, kun hyvinvointivaltion kehitys toi tasa-arvokysymykset yhteiskunnalliseen keskusteluun. Kansainvälinen kehitys myötävaikuttanut siihen, että romaniväestön kysymykset nostettiin myös poliittisille areenoille romaniväestön jatkuvan syrjäytymis- ja marginalisoitumiskehityksen vuoksi. Valtion hyvinvointi-ideologian näkökulmasta väestön asema oli vaikea vielä 1970-luvullakin.

Romaniväestön vaikeudet pyrittiin selittämään useasti heistä itsestään aiheutuviksi. Yhteiskunnan puolella oli selvää välinpitämättömyyttä ratkaista romanikysymystä, eikä sitä pyritty lähestymään väestön omasta erilliskulttuurista käsin.

Ammatillinen ja työvoimapolitiittinen koulutus sai alkunsa 1970- ja 1980-luvun vaihteessa ja se rakensi pohjaa romaniväestön heräämiseen koulutuksen merkityksestä. Silloin myös ammatillisen koulutuksen avulla aloitettiin huoltaa ja opettaa romanikieltä työvoimapolitiittisilla kursseilla.

Romanipolitiikan yksi merkittävin osa on osallistuminen ja vaikuttaminen. Osallistumista ei enää koeta myöntymisenä pääväestön kulttuurin arvoihin, vaan osallistuminen on parhainta romani-identiteetin ylläpitoa ja suojelua. Yhteiskunnan uusi strategia 1990-luvulla oli romanien osallistumisen mahdollistaminen ja se ohjasi resursseja yhteistyön eri muotoihin.

Vasta 1990-luvulla romaniväestö tunnustettiin vähemmistöksi. Vuonna 1995 tehtiin perustuslakiuudistus, jonka mukaan romaneilla oli oikeus kehittää ja ylläpitää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Suurten muutosten aikaa mielestäni oli 1990-luku, jolloin neuvottelukunnan työskentelyssä puheenjohtajan roolissa oli silloinen ulkoministeri Tarja Halonen. Hän vaikutti moniin lakiuudistuksiin, jotka saatiin läpi tuolloin. Hän teki työtä romaniväestön hyväksi vahvalla ammattitaidolla ja sydämellä.

Romanipolitiikkaa kehittämässä

Olen kiitollinen siitä, että olen saanut olla mukana 34 vuotta kehittämässä romanipolitiikkaa ja sen hoitoa suomalaisessa yhteiskunnassa. Olen saanut tutustua myös moniin mielenkiintoisiin, osaaviin henkilöihin ja työskennellä heidän kanssaan yhdessä.

Alkutaivalta muistellessa tulee eittämättä mieleen yksi niistä monista vaikuttajista, jotka toimivat pyyteettömästi romaniväestön elinolojen ja hyvinvointikehityksen parantamisen puolesta. Hän oli edesmennyt Voitto Ahlgren. Hän toimi vaivojaan säästämättä romanien yhteiskuntaan integroitumisen edistämiseksi. Hänen kanssaan sain tehdä yhteistyötä vuosia, joita nyt usein muistelen ja arvostan. Se oli urauurtavaa työtä, jolloin luotiin pohjaa sille mitä nyt on.

Työ on edelleen kesken ja vieläkin romaniväestön taloudellisen-sosiaalisen aseman heikko johtuen historiallisista syistä, heikosta koulutuksesta, yleisestä ennakkoluuloisuudesta sekä syrjinnästä. Täyden ja tasapainoisen tasa-arvon toteutuminen sosiaalisella, taloudellisella, poliittisella ja kulttuurin osa-alueilla on kesken, vaikka edistymistä tapahtuukin koko ajan. Romaneja on edelleen merkittävän vähän yhteiskunnallisissa johto- ja luottamustehtävissä.

Tasa-arvon saavuttaminen vaatii vielä paljon panostusta mm. lasten koulutukseen, pääväestön ennakkoluulojen vähentämiseen sekä viranomaisten perehdyttämiseen. Tietoa tulee jakaa kansallisista vähemmistöistä sekä monikulttuurisuuden ymmärtämisestä.

Meidän romanien puolelta tasa-arvoisuus edellyttää kärsivällisyyttä hyväksyä pääväestön hidasta asennemuutosta. Romanien tulee lähteä mukaan koulutukseen rohkeasti ja osallistua yhteiskunnan toimintoihin. Tarvitaan kuitenkin tarkkuutta erottaa vaikuttamisen ja kulttuuriin sulautumisen vaarat.

Näyttää siltä, että lyhyistä saroista on muokattu hyvin kasvavia peltoja. Näkyvissä on jo ihan toisenlainen Suomi. Suomalainen romaniväestö on kulkenut pitkän ja kivikkoisen tien ”hyljeksitystä aivovierikansasta” yhteiskunnallisiksi vaikuttajiksi ja jopa Euroopan laajuiseksi vaikuttajaksi. Suomen presidentti Tarja Halosen esityksestä Euroopan romanien ja kiertävien foorumi (ERFT) lähti liikkeelle ja nyt se on totta. ERFT on aloittamassa toimintaansa tavoitteenaan nostaa Euroopan romaniväestön yhteiskunnallisia ja sosiaalisia elinolosuhteita. Siihen työhön jo nyt valtakunnallinen romaniasiaain neuvottelukunta on saanut olla antamassa omaa erityisosaamistaan. Tässä voisi mainita neuvottelukunnan ensimmäisen romanitaustaisen pääsihteerin, Miranda Vuolasrannan.

Valtakunnallinen romaniasiaain neuvottelukunta on saanut olla, ja on vahva vaikuttaja sekä mielipidemuokkaaja suomalaisessa yhteiskunnassa. Vuosien saatossa neuvottelukunnassa on ollut mukana rohkeita ja viisaita naisia sekä miehiä romanivähemmistön tukena. He ovat antaneet itsensä sekä asiantuntijuutensa valtakunnallisen romaniasiaain neuvottelukunnan työskentelyyn. Neuvottelukunnalla on merkittävä asema ja rooli sekä vaikuttavuus romaniasioiden hoidossa niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin.

Asenteita, ennakkoluuloja, syrjintää ja jopa rasismia on aina ollut ja tulee aina olemaan. Nyt olemme kuitenkin hyvällä tiellä. On tullut lainsäädäntöä niiden estämiseksi ja ehkäisemiseksi. Lisäksi suvaitsevaisuutta edistävää ja romanikulttuuria esillä pitävää tietoa on saatavissa monestakin lähteestä.

Kaipausta menneeseen

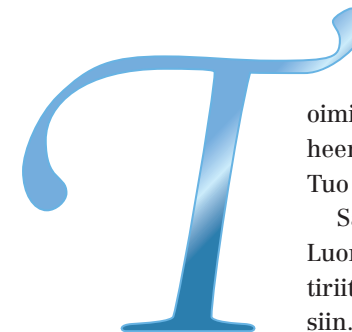
En malta olla sanomatta lopuksi, että menneessä ajassa oli paljon sellaista hyvää, jota en antaisi pois, vaikka nälkä oli useasti vieraana eikä kotikaan ollut kummoinen tai oliko kotia ollenkaan. Silloin yhteenkuuluvuus oli kotimme, silloin oli koti siellä, missä oli suku, ystävät ja romanit.

Kirjoittaja on toiminut neuvottelukunnan jäsenenä vuosina 1972–1986 ja 1990–2004 sekä varapuheenjohtajana 2005–2007.

Matti Heikkilä

KUOHUVAT MUSTALAISVUODET

Toimin valtioneuvoston asettaman mustalaisasiaain neuvottelukunnan puheenjohtajana kaksi jaksoa, ensin vuosina 1978–80 ja sitten 1981–82. Tuo vaihe ja kokemus olivat erikoisimpia työelämäni historiassa.

Sanottiin, että laineet kävivät korkeina romaniasioissa tuohon aikaan. Luonnehdinta viittasi yhtäältä romanien omien järjestöjen välisiin risiriitoihin ja toisaalta viranomaisiin suuntautuneisiin kriittisiin odotuksiin. Lisäksi Ruotsin suunnasta saimme jatkuvasti kireätköä palautetta vähemmistöasioiden heikosta hoidosta, mistä johtuen muuttotase vei Suomen romaneja runsain mitoin Pohjanlahden yli. Ilmassa oli sanalla sanottuna sähköä.

Minun kaudellani mustalaisasiaain neuvottelukunnalla oli selvät painopisteensä. Ajalla 1978–80 keskityimme romanien koulutus- ja varhaiskasvatuskysymyksiin, joskin asunto-olojen kohentamiseksi säädetty erityislaki vaati myös paljon huomiota. Lisäksi paljon vaivaa nähtiin syrjintäasioissa sekä toimeentulo- ja työllisyyskysymyksissä. 1980-luvun alussa painopiste siirtyi sitten hiljalleen kielen ja kulttuurin kysymyksiin sekä räätälöityyn ammatilliseen koulutukseen.

Asialle antautuneita virkamiehiä

Mustalaisasiaain neuvottelukunta eli MAN koostui keskeisten valtion viranomaisten edustajista sekä romanien omien järjestöjen edustajista. Palaan tuota pikaa merkittäviin romanijäseniimme, mutta sitä ennen muutama luonnehdinta vähemmistökysemyksen läpäisemistä virkamiesjäsenistä. Neuvottelukuntaan ei kelvannut kuka tahansa keskusviraston virkamies - oli oltava henkeä ja näkemystä. Tässä suhteessa MAN 78–80:lla oli onnea.

Kouluhallitusta edusti yli vuosien silloinen ylitarkastaja Urpo Koponen, mies, joka kasvoi tämänkin tehtävänsä mukana ja myös sai romaniväestön täyden luottamuksen. Urpo Koponen ja kollegansa Mirja Prepula loivat aivan uutta ulottuvuutta toimille, joilla romanilasten lähtökohtien tasa-arvoa haluttiin parantaa. Voi sanoa, että näillä virkamiehillä oli tavanomaista suurempi henkilökohtainen eetos vähemmistökysymyksissä.

Aivan omaa luokkaansa oli myös ammattikasvatustahallituksen lähes tarunhohtoinen ylitarkastaja Lauri Helimäki, mies, joka puheillaan ja teoillaan sai kivetkin puhkeamaan kukkaan. Lauri, eräänlainen huutavan ääni korvessa, otti vastuulleen aikuisikäisten romanien ammattikurssien kokonaan uudenlaisen konseptin suunnittelun ja myös toteutuksen. Ja jälkeä myös tuli. Lauri Helimäki oli hyvin poikkeuksellinen virkamies, jonka vanhemmat romanivaikuttajat edelleen muistanevat.

Kun neuvottelukunnan puheenjohtajana rinnan Urpo Koposen ja Lauri Helimäen kanssa mursin epäluulojen ja kritiikin jäitä Tukholman jokavuotisissa viranomaistapaamisissa, tunsin asiamme olevan hyvissä käsissä.

Sosiaalihallituksen eräänlaisia romanispecialisteja olivat lakimies Taisto Ahvenainen ja esittelijä Leena Heinonen. Molemmat olivat syvästi vähemmistöproblematiikkaan perehtyneitä virkamiehiä.

Vaikuttavia romanihahmoja

Neuvottelukunnan toiminnan tuloksellisuuden keskeinen ehto oli romanijäsenten tuki ja panos. Tässäkin suhteessa MAN 78–80:llä oli hyvät onnistumisen edellytykset. Minun aikani keskeisiä vaikuttajia - vanhoja ja nuoria - olivat Vihtori Grönfors, Viljo Koivisto, Väinö Lindberg, Saga Weckman ja Raila Halmetoja.

Vihtori Grönfors oli todellinen patriarkka. Mies tuli neuvottelukunnan kokouksiin omalla autollaan Kiuruvedeltä saakka. Sukulaispojat toimivat kuskeina. Vihtori suhtautui hyvin myönteisesti yhteistyöhön hyvinvointivaltion viranomaisten kanssa ja kun hänet sai asian puolelle, saattoi olla melko varma asenteellisen epäluulon ja vastarinnan voittamisesta vähemmistön keskuudessa.

Viljo Koivisto oli jo minun aikani romanien oppinut edustaja, maisteri, tutkija ja kirjoittaja, joka nautti merkittävää arvostusta niin omiensa kuin myös virkamiesten keskuudessa. Viljo oli mies, joka asteittain ja viisaasti mursi jäätä, jotta romanikieli ja osin myös muu kulttuuri saatiin dokumentoitua ja siten turvattua. Hieman itsekkäästi koen siten, että 1970-luvun lopun romanipolitiikan edistysaskeleista vastasivat pitkälti Lauri Helimäki, Urpo Koponen, Viljo Koivisto ja kenties allekirjoittanutkin vähäisessä määrin.

Modernin itsenäisen nuoren naisen asema 1970-luvun romaniyhteisössä ei liene ollut aina helppo. Tässä mielessä uranuurtajia neuvottelukunnan työssä olivat Saga Weckman ja Raila ”Roni” Halmetoja. Saga oli toimittaja ja aktiivinen toimija, joka tahtomattaan joutui vaikeuksiin tutkija Martti Grönforsin romanien tapakulttuuria koskevien englan-

ninkielisten tutkimusten vuoksi. Hämmennystä lisäsi edelleen kaksi seikkaa - se, että tutkijan sukunimi oli myös vanha romaninimi ja se, että tutkimukset raportoitiin ainoastaan englanniksi, mikä oli useimmille heimon jäsenille vieras ja saavuttamaton kieli. Raila Halmetoja tasapainoili taitavasti klassisen romanikulttuurin ja modernin radiojournalismin välimaastossa. Ja tuloksena oli sittemmin kaikkien suomalaisten tuntemat romaniohjelmat YLE:n valtakunnanverkossa. Raila kulki jo 1970-luvun lopulla neuvottelukunnan maaseutukierroksilla magnetofoni olalla ja taltioi vanhojen romanien tarinoita.

Järjestöjen viidakkosota

Romanien järjestömaailmassa kaksi järjestöä oli saanut jotenkin erityisen virallisen aseman. Ne olivat Mustalaislähetys ry ja Suomen Mustalaisyhdistys ry. Mustalaislähetys oli ja on kristillinen sosiaalialan järjestö, kun taas Mustalaisyhdistys ilmoitti toimivansa maan ainoana romanien etujärjestönä, jonka tarkoituksena oli viranomaisten ja valtiovallan painostaminen. Suhteessa viranomaisiin yhteistyö oli mutkatonta. Sen sijaan näiden kahden pääjärjestön keskinäiset välit olivat aika ajoin tulehtuneet. Osansa asiassa oli myös Mustalaislähetyskeskuksen pontevalla toiminnanjohtaja Maija Tuupaisella, joka niin ikään oli neuvottelukunnan jäsen. Otti aikansa, ennen kuin Vihtori Grönfors ja Maija Tuupainen löysivät yhteisen sävelen.

Kolmas tuon ajan järjestö oli Mustalaiskulttuurin Keskus Suomessa ry. Taho, jota myös ”bulevardimustalaisten edustajiksi” kutsuttiin. Tämä järjestö organisoi kesällä 1980 romanikulttuurin päivän Kiuruvedellä. Osa romaneista vierasti tätä pienehköä, mutta äänekästä kulttuurijärjestöä.

Stressaavat Ruotsin tapaamiset

Ruotsin ainakin näennäisesti antelias siirtolaispolitiikka oli Mustalaisasiain neuvottelukunnan Akilleen kantapää. Vuotuiset tapaamiset koettiin yleisesti raskaina. Suomesta oli romaneita muuttanut merkittävässä määrin Ruotsiin 1970-luvun lopulla anteliaamman sosiaaliturvan ja monipuolisempien koulutusmahdollisuuksien toivossa.

Vastapuolemme Ruotsissa oli valtion maahanmuuttovirasto (SIV) sekä Tukholman suomalainen mustalaisyhdistys. Maahanmuuttoviraston edustajat, ennen muuta Seija Ketola, olivat sympaattisia ja neutraaleja. Samaa ei aina voinut sanoa suomalaisjärjestön romaniaktiiveista.

Yhteiset seminaarit noudattivat aina samaa kaavaa. Suomalaisvaltuuskunta, viisi virkamiestä ja viisi romanijäsentä, matkustivat autolautalla Tukholmaan, jossa majoituttiin Karjala-hotelliin. Kokouksessa, joka yleensä kesti pari päivää, Suomen viranomaiset tapasivat olla altavastaajina. Ruotsiin muuttaneet Suomen romanit tivasivat Suomen valtion edustajilta, miksi Suomessa ei tehdä juuri mitään romanien elinolojen paranta-

miseksi, jolloin heidät pakotetaan sosiaalisiksi pakolaisiksi lahden taakse. Ruotsin virkamieskollegat myötälivät. Yleensä melko kankeaa ruotsia puhuvat Suomen virkamiehet ja romanijäsenistä Viljo Koivisto selittivät, minkä osasivat. Aivan erityisesti mieleeni on jäänyt Suomesta neuvottelukunnan valtuuskunnan ulkopuolelta paikalle hankkiutunut Yrjö Tähtelä, joka ei jättänyt kiveä kiven päälle sättiessään Suomen valtiota ja sen virkamiehiä. Ei siten ollut ihme, että allekirjoittanut kierteli yhdessä Viljo Koiviston kanssa kokoustuolla hengitystään tasoittaen ja lääkitystään tarkistaen. Aika kuitenkin teki tehtävänsä, ja muuttovirta kääntyi. Suomesta alkoi kuulua kummia. Taikasana oli romani-ammatteihin tähtäävät erityisammattikurssit.

Ruotsin puolella romaniasioissa työskenteli 1970-luvulla osaavia ja kiinnostavia ihmisiä. Aiemmin mainitsemani Seija Ketola oli yksi heistä - toinen oli Aleka Stobin. Aleka oli romanitaustainen virkamies, jolla oli aitoa kiinnostusta siihen, kuinka asiat Suomessa sujuvat.

Erikoisia kokemuksia

Työskentely mustalaisasiain neuvottelukunnassa opetti paljon. Mieleen jäi monenlaisia tilanteita kuten kerta, jolloin osallistuimme Hanasaassa pohjoismaiseen romanitaapaamiseen. Tilaisuus järjestettiin kulttuurikeskuksen jyrkästi nousevassa auditoriossa. Me arvovieraat eli jälleen vanhimpana Vihtori Grönfors, muutama muu ikääntyneempi romani sekä minä istuuduimme etupenkkiin. Tämä kuitenkin aiheutti hälinää ja epäjärjestystä salissa. Asia alkoi selvitä, kun nuorten romanimpiesten joukko tuli Vihtorin ja minun tykö pyytäen, että vanhat siirtyisivät ylimpään penkkiriviin. Kulttuurinormien mukaan ei ollut sopivaa, että nuoret miehet istuisivat vanhojen yläpuolella.

Neuvottelukunta kiersi myös maakuntia. Pidimme muun muassa Kuopiossa alueellisen seminaarin, ja kävimme tapaamassa kaupunginjohtajaa. Sanomamme oli sen pahesumina, että kaupunki ei ollut riittävällä tarmokkuudella hoitanut romanien asuntoasioita, vaikka erityislainsäädäntö asiassa oli voimassa ja velvoittava. Vastaavanlaisia huomautuksia neuvottelukunta jakeli monelle muullekin kunnalle.

Osallistuimme myös Kiuruveden romanikulttuuripäiville. Juuri tuo tilaisuus oli käänteentekevä mitä tuli kielen opettamiseen. Viljo Koivisto ja tietysti Vihtori Grönfors käyttivät paljon aikaa sen selittämiseen, miksi kielen dokumentointi (kielioppi, ortografia ym.) on välttämätöntä osaamisen varmistamiseksi. Epäluulot ja vastustus olivat isoa luokkaa - olihan romanikieli pitkään säilynyt ja toiminut ikään kuin salakielenä.

Kirjoittaja toimi neuvottelukunnan puheenjohtajana vuosina 1978–1982.

Tuula Åkerlund

ROMANIASIAIN NEUVOTTELUKUNTA – IKKUNA MAAILMALLE

Suomen Vapaa Romanilähetys ry. nykyiseltä nimeltään Elämä ja Valo ry. sai sosiaali- ja terveysministeriöltä kirjeen, jossa sitä pyydettiin nimeämään oma edustajansa valtioneuvoston asettamaan silloiseen mustalaisasian neuvottelukuntaan. Hallituksen puuhaihmiset Hertta ja Einar Virjo ottivat silloin minuun yhteyttä, nuoreen ylioppilasromanityttöön ja kertoivat asiasta ja pyysivät edustamaan järjestöään ko. neuvottelukunnassa. Olin hämmästynyt ja estelin, että eihän minusta, parikymppisestä nuoresta ole siihen tehtävään. He eivät antaneet periksi ja rohkaisivat suostumaan.

Muistan, miten arkana menin ensimmäisiin neuvottelukunnan kokouksiin. Kaikki olivat "aikuisia" minun rinnallani, mutta he suhtautuivat minuun lämpimästi ja kannustavasti. Pitkään aikaan en rohjennut kokouksissa käyttää puheenvuoroa, mutta loin neuvottelukunnan kautta pian hyviä ja antoisia kontakteja eri tahoihin ja aloin nähdä laajemmasta perspektiivistä romanipolitiikkaa. Vuosien aikana opin tuntemaan monia upeita virkamiehiä eri ministeriöistä ja instansseista sekä järjestöjen romaniedustajia. Oli hienoa ja koskettavaa havaita, kuinka tosissaan ja sydän mukana virkamiehet työskentelivät romanien elinolosuhteiden parantamiseksi.

Muutoksen tuulet

Neuvottelukunnalla oli laaja sarka kynnettävänä. Elimme 1980-luvun alkua ja liian moni asia oli yhä pahasti rempallaan. Romanien kohtaamat sosiaaliset ongelmat kuten asuminen, koulutus, työttömyys, varhaiskasvatus, kielikysymykset ja syrjintä

yleensä olivat asioita, jotka huusivat ääneen ja pakottivat ottamaan kantaa.

Neuvottelukunta ottikin tarmokkaasti ja rohkeasti asiat esille, puhui ongelmista niiden oikeilla nimillä ja suunnitteli romanien parempaa tulevaisuutta määrätietoisesti sektori sektorilta. Se teki esityksiä eri ministeriöihin, järjesti tapaamisia ja neuvotteluja, ja toi romaneja koskevat epäkohdat rohkeasti päivänvaloon. Vähitellen muutosta alkoi tapahtua. Suomen romanien asema ja arvo alkoivat kohota ja parissa vuosikymmenessä muutos oli saavuttanut huikeat mittasuhteet vuosisatoja syrjittynä ja arvottomana pidetyn kansan elämässä. Lainsäädännössä tehtiin maailmanlaajuista historiaa. Romanien olemassaolon oikeus Suomen historiallisena vähemmistönä tunnustettiin, heidän oikeutensa omaan kieleen ja kulttuuriin nostettiin näkyviin lainsäädännössä.

Silloisessa kouluhallituksessa työskenteli ylitarkastajana Jaakko Linnankivi, joka kuului neuvottelukuntaan. Hän mahdollisti minulle 1980-luvun alussa työpaikan kouluhallituksessa (myöh. opetushallituksessa), jossa monien vuosien ajan työskentelin romanikulttuurin ja -kielen suunnittelutehtävissä. Sitä kautta aloin myös kiinnostua uudella tavalla oman kansan historiasta, sain moniin kysymyksiini vastauksia, oivalsin romanikansan historian taipaleen vaikutukset omassa arjessamme.

Ammattikasvatushallituksessa työskenteli Lauri Helimäki ja työministeriössä Brita Lamberg, jotka kuuluivat myös neuvottelukuntaan. Heidän ja Linnankiven sekä romaniväestön kanssa vierailimme monilla paikkakunnilla, tapasimme paikallisia romaneja, virkamiehiä sekä seurakuntien johtoa ja suunnittelimme yhdessä romanien varhaiskasvatukseen, koulutukseen ja työllistymiseen liittyviä asioita.

Osallistumisen kautta vaikutetaan

Kansainväliset kontaktit, eri Euroopan maissa pidettävät konferenssit ja seminaarit alkoivat lisääntyä. Olin monissa niissä mukana ja näkökulmani alkoi laajentua. Sydäntä kosketti havaita, miten monessa maassa romanien elämä oli kurjaa ja vailla todellista ihmisarvoa. Kaikki tämä vaikutti minuun suuresti. Oma romanipolitiikan näkökulma alkoi avartua ja tiedostin yhä selkeämmin, että haluan panostaa tarmoni ja lahjani oman kansani hyväksi.

Vähitellen ymmärsin myös sen, että emme romaneina voi parantaa asemaamme vain pyörimällä omassa ympyrässämme. Oli tärkeää tulla selkeästi ja rohkeasti romanina näkyviin, astua esiin myös yhteiskuntaa koskevilla asioilla.

Saimme mieheni Valfridin kanssa vuonna 1988 kutsun presidentinlinnassa pidettäviin itsenäisyyspäivän juhliin. Siellä tutustuin lähemmin kansanedustaja Tina Mäkelään, joka on toiminut jo pitkään Romano Mission hallituksen jäsenenä. Hän on romanien ystävä ja sydämellinen ihminen. Aloimme pitää yhteyttä. Tina rohkaisi ja kannusti minua mukaan politiikkaan. Siitä alkoi minun ”poliittinen urani”. 1990-luvulla osallistuin eduskuntavaaleihin Kristillisen liiton ehdokkaana. Kansanedustaja,

kehitysyhteistyöministeri Toimi Kankaanniemi tuli kannustajani ja hyvä ystäväni. En osannut rakentaa sen suurempia vaalituloksia, koska oli vaikeaa ja tympeääkin markkinoida itseään. Ehkä romaninaisena kuitenkin kiinnitin ihmisten huomiota ja hämmästykseni sain vaaliliittomme toiseksi eniten ääniä ja pääsin varakansanedustajaksi.

Olin myös yhden kauden Tuusulan kunnanvaltuutettu. Sain silloin Tuusulan valtuutetuista kuudenneksi eniten ääniä. Olen ollut myös koulutuslautakunnan jäsen sekä kulttuurilautakunnan varapuheenjohtajana. Huomasin, että kaikki tällainen työskentely vaatii valtavasti paneutumista ja aikaa, asioihin on pakko tutustua huolella ja niiden taustoja on selvitettävä. Aktiivisena, toimeen tarttuvana vähemmistönaishenkilönä olin vähitellen omaksunut maailman parantamisen kuuluvan kokonaisuutena itselleni. Koska lapseni olivat vielä melko pieniä koululaisia, totesin jossain vaiheessa, että minusta ei ole tähän kaikkeen. Tiedostin samalla, että minulla on jo rohkeutta ottaa tarvittaessa yhteyttä vaikka presidenttiin, jos romanien elämässä tapahtuu jotain mullistavaa. Siinä vaiheessa tein selkeän valinnan: halusin antaa enemmän aikaa lapsilleni ja työelämässä päätin satsata romanikielen kehittämiseen. Niin elämässäni alkoi uusi vaihe. Opettelin sanomaan ei kutsuille, rohkaisemaan uusia mukaan ja iloitsemaan muidenkin edistymisestä.

Romanikielen säilyminen meidän vastuullamme

Olen opettanut viimeiset reilut kymmenen vuotta romanikieltä Vantaan peruskouluissa. Siitä on tullut leipätyöni, josta todella pidän. Romanikieli on ollut kautta aikojen uhanalainen kieli. Sillä ei ollut asemaa eikä arvoa ulkopuolisten silmissä.

Aikaisemmin kieli omaksuttiin luonnollisissa yhteyksissä. Vielä toisen maailmansodan aikoihin romanit Suomessa olivat enimmäkseen kiertäviä ja riippuvaisia maatalousväestön avusta, esimerkiksi yösijan saamisesta talviaikaan. Romanikielen käyttämiseen suhtauduttiin kuitenkin epäluuloisesti ja usein lupa yöpyä annettiin sillä ehdolla, että romanikieltä ei puhuttu. Perhe joutui elämään ulkopuolisten keskellä. Kun omaa kotia ei ollut, elettiin toisten armoilla. Ainoa mahdollisuus keskustella perheen sisäisistä asioista ja saada kodintuntu oli käyttää omaa kieltä. Tämä johti siihen, että romanit joutuivat väkisin varomaan ja välttämään omalla kielellä puhumista.

Kielen puhumisen pakkovälttäminen johti siihen, että 1960–1970 -luvulle tultaessa vanhemmat huomasivat, että nuoret osasivat kieltä enää huolestuttavan vähän. Noin neljäkymmenen vuoden aikana tapahtunut romanien elinolojen voimakas muutos ja kulttuurimurros ovat myös väistämättömästi vaikuttaneet romanikielen käytön heikkenemiseen. Kansa, joka oli joutunut kiertämään vuosisatojen ajan, asettui nyt paikoilleen ja alkoi totutella uudelleen elämäntapaan ja -rytmiin.

Tutkijat ovat väittäneet, että tällainen voimakas elämäntapamuutos vaatii useam-

man sukupolven ajan, jotta muutos kyetään sisäistämään henkisesti. Kaiken tämän ”kaaoksen” keskellä romanikielen käyttö pääsi määrättyllä tavalla unohtumaan. Romanikieli oli ollut vain puhuttua kieltä, suullista viestintää, sitä ei ollut tallennettu kirjalliseen muotoon. Kielenkäyttö ja sen taito väheni etenkin nuorempien keskuudessa. Sanasto alkoi uhkaavasti huveta ja rappeutua. Nyt tarvittiin todellisia toimenpiteitä, elvytystä. Surullinen tosiasia on se, että kun kieli kuolee, menetetään sen oman kauneuden myötä inhimillistä viisautta ja elämäkokemusta. Määrätyssä mielessä menetetään kokonainen maailmanselitys, kansan historia.

Romaniasian neuvottelukunta oli huolissaan romanikielen tilasta. Monenlaisia toimenpiteitä ehdotettiin ja innostettiin eri tahoja järjestämään romanikielen koulutusta ja talteen keräämistä.

Samanaikaisesti tiedostettiin vahvasti, että ilman lain tuomaa turvaa kieli olisi lopullisesti mennyttä. Niinpä monien tapaamisten, keskustelujen ja taustamateriaalien jälkeen vähitellen romanikielen merkitys alkoi saada ymmärrystä ja toimenpiteitä sen elvyttämiseksi ryhdyttiin tekemään. Kääntein tekevä muutos tapahtui vuonna 1995.

Suomi teki historiaa, joka herätti huomiota maailmalla. Suomen perusoikeuksissa huomioitiin romanikielen tärkeys ja oikeus. Hallitusmuotoon kirjattu perusoikeus uudistus tuli voimaan vuoden 1995 elokuun alusta. Perustuslain 14 §:n 3 momenttiin säädettiin: ”Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan.” Säännöstä pidetään samalla myös yleisenä vähemmistöjen turvasäännöksenä, joka velvoittaa julkista valtaa sallimaan ja tukemaan romanikielen ja kulttuurin kehittämistä.

Samana vuonna tuli voimaan myös päivähoitoasetuksen muutos, jonka mukaan lasten päivähoitosta annetussa laissa tarkoitettuja kasvatustavoitteita ovat myös romanien oman kielen ja kulttuurin tukeminen. Lisäksi koululakeja uudistettiin siten, että koulussa romanioppilaalle voidaan opettaa romanikieltä äidinkielenä. Edellä mainitut lait eivät kuitenkaan suoranaisesti velvoita kuntia järjestämään romanikielen opetusta. Romanikielen opetus järjestetään yleensä opetusministeriön täydennysopetukseen myönnettävän valtionavustuksen perusteista annetun päätöksen nojalla. Nämä kaikki yhdessä vaikuttavat selkeästi romanikielen aseman vahvistumiseen ja paranemiseen.

Vaikka Suomessa romanikielen todellisia taitajia ei ole kovinkaan paljon, on tiedostettu vahvasti, että romanikielellä on kuitenkin selvä identifioitumistehtävä romanien kansallisessa sekä kansainvälisissä yhteyksissä. Siksi romanikielen kaiken tasoisien elvyttämisen hyväksi tulee tehdä uterasti työtä.

Olemme romaneina erittäin iloisia viime vuosikymmenten kehityksestä, sillä vähitellen rakkaan romanikielemme arvo on tunnustettu ja se on vuosikymmenten ponnistelujen jälkeen huomioitu myös lainsäädännössämme. Neuvottelukunta on yhdessä

romanijärjestöjen, aktivistien sekä eri viranomaisten kanssa tehnyt sen mahdolliseksi uutteralla työllään.

Näin jälkeinpäin katsellessani elämäni eri vaiheita, arvostan suuresti sitä, että minulla oli mahdollisuus olla parin vuosikymmenen ajan näkemässä ja tekemässä romanipolitiikkaa romaniasian neuvottelukunnan kautta. Ilman sen tuomaa kokemusta, ihmissuhteita, visiota ja missiota en olisi saanut elää vaiherikasta, avartavaa elämää enkä ehkä olisi osannut antaa oikeaa arvoa romanikielellekään, jota nykyään niin suuresti rakastan.

Kirjoittaja toimi neuvottelukunnan jäsenenä vuosina 1981–1992 ja 1999–2001.

Reima Nikkinen

MUSTALAISTEN KULTTUURISTA JA TAITEESTA

Käytän tässä artikkelissa mustalaisnimeä heimostamme, koska se on minulle luontevampi kuin romani-sana.

Ymmärtääksemme mustalaisten kulttuuria ja taidetta on ensimmäiseksi yritettävä hahmottaa heimon asemaa 1000-luvun tienoilla Luoteis-Intiassa. On hyvin todennäköistä, että heimo kuului pääasiallisesti dom-kastiin. Tämä kasti oli monella tavalla kytkeytynyt taiteen tekemiseen. Domkastiin kuuluneet olivat ennen kaikkea muusikoita, laulajia, tanssijoita, koruesineitten tekijöitä, seppiä, ennustajia ja hevosten kasvattajia.

Mustalaiset joutuivat lähtemään alkuperäisiltä asuinsijoiltaan 1000-luvun molemmin puolin syistä, joita ei aivan varmuudella tiedetä. Syiksi on esitetty pohjoisesta tulleita mongolihyökkääjiä, nälänhätää ja kulkutauteja. Mustalaiset vaelsivat kohti Eurooppaa omine kulttuureineen ja taiteineen. Kun heimo saapui 1300-luvulla Eurooppaan, heitä vastassa oli feodaalinen sääty-yhteiskunta ammattikuntajakoineen. Tämä rajasi tiukasti sitä mitä mustalaiset saattoivat tehdä hankkiakseen toimeentulonsa. Valtaa käyttivät kuninkaat ja heidän vasallinsa, aateliset ja papisto.

Mustalaiset joutuivat jo tuolloin muusta yhteiskunnasta erilleen. Maata he eivät saaneet omistaa, maanviljelys oli heille tuntematonta. Heimon tavat olivat valtaväestölle outoja. Syrjinnän siemenet oli kylvetty. Mustalaiset jäivät virallisten säätyjen ulkopuolelle. Marginaalisuudesta tuli heidän asemansa, joka on jatkunut eriasteisena ja -muotoisena meidän päiviimme saakka.

Toimeentulo oli vallitsevissa olosuhteissa kuitenkin hankittava. Tehtiin kauppaa käsitöillä, viihdytettiin, ennustettiin ja oltiin melkein aina kulkureina tien päällä vankkurein

ja hevosin. Hevosesta tulikin mustalaisille tärkeä toimeentulon lähde. Onkin sanonta: ”Hevonenhan se on se mustalaisen pelto.” Mustalaisiin on aina yhdistetty moninainen negatiivisten ominaisuuksien taakka, joita monet ovat pitäneet jopa heimon etnisinä ominaisuuksina. Mustalaiset ovat valtaväestön mielestä erittäin usein varkaita, työn viroksujia, laiskureita, aggressiivisia, muista piittaamattomia, likaisiakin jne. Ja toisaalta he ovat musikaalisia, loistavia laulajia ja tanssijoita, ennustustaidon salaperäisyyden omaavia sekä sukulaisrakkaita.

Sanskriittiin ja hindiin viittaavaa kieltä puhuttiin omassa keskuudessa ja avioliitot pyrittiin solmimaan tiiviisti heimon omien jäsenten kanssa. Mustalaisyhteisön sisällä keskeisiä arvoja ovat olleet tasa-arvon vaatimus, solidaarisuus heimon muita jäseniä kohtaan, vanhojen tapojen noudattaminen, kuten puhtauteen liittyvät tavat ja vanhusten kunnioittaminen sekä heidän tarpeittensa etusijalle asettaminen.

Mustalaisten tapakulttuuri vaihtelee melko suuresti eri maissa, koska mustalaiset ovat jakaantuneet eri heimoihin. Mustalaisten tavat ovat aina herättäneet valtaväestön keskuudessa hämmästyttäviä ja ihmettelyä. Täytyy ymmärtää, että nimenomaan tavoitetaan ja kulttuuristaan kansakunnat erottuvat toisistaan. On myös ymmärrettävä, etteivät mustalaisten ”kummalliset” tavat ole siksi olemassa, että ne tekisivät arjesta ja juhlasta vaikeita. Päinvastoin, niiden tarkoitus on ollut tehdä elämästä selkeää niin, että tietää kuinka missäkin tilanteessa käyttäydytään mustalaisten arvomaailman mukaisesti.

Kulttuuriperimänä musiikki

Kun valtaväestöön kuuluvat keskustelevat mustalaisten kanssa, niin yhdeksi aiheeksi nousee erittäin usein mustalaisten musikaalisuus. Sitä pidetään varsin yleisesti etnisenä ominaisuutena, usein myös heimon omassakin keskuudessa. Todellisuudessa on kuitenkin niin, ettei musikaalisuus kuulu minkään kansan tai heimon perimään geneettisessä mielessä.

Kulttuuriperimä, jossa musiikkia ja tanssia on arvostettu, on tietenkin nostanut mainittujen taidemuotojen harrastusta ja ammattimaistakin toimintaa. Kuvaavaa mustalaisyhteisössä olevalle musiikin arvostukselle on, että kun puhutaan jostakin henkilöstä, niin varsin usein muistetaan hänen ansionsa laulajana tai soittajana.

Mikä sitten tekee jostakin musiikista mustalaismusiikkia? Se on ennen kaikkea tapa, jolla mustalaiset musiikkia esittävät. Voidaan sanoa, että mustalaiset ovat tunne-elämän eksperttejä. Mustalaiset voisivat ottaa motokseen ja iskulauseekseen: ”Tunteen voimalla älyn diktatuuria vastaan!” Mustalaismusiikki on voimakkaasti tunteisiin vetoavaa. Mustalaislaulajan äänen tunnistaa suhteellisen helposti. Siinä on useimmiten rosoista maanläheistä voimaa. On olemassa myös niin sanottu mustalaisvibraatto, äänen väri-syttäminen, joka usein viittaa heimon itämaiseen alkuperään.

Mustalaiset ovat kaikkialla kunnostautuneet esittävinä taiteilijoina. On viulu- ja zim-

balovirtuoseja, kitaristeja, suurenmoisia laulajia, tanssijoita ja sirkuslaisia karhunktanssittajineen. Kaiken tämän takaa kurkistelee vanhaan dom-kastiin kuuluminen. Tämä tausta lisäsi heimon merkittävän osan sopeutumista vaeltavaan elämänmuotoon. Eräissä maissa mustalaismuusikot, laulajat ja tanssijat ovat nousseet erittäin näkyvään asemaan, jopa tähtiasemaan. Espanjassa, Unkarissa, Venäjällä, Ranskassa, entisessä Jugoslaviassa ja muissakin entisissä sosialistisissa maissa on kokonaisia sukuja ja dynastioita, jotka ovat vihkiytyneet esittävään taiteeseen. Suomessa ei ole ollut perinnettä taiteilijoitten ammattikuntaan. Yksittäisiä menestyjiä on ollut viihdetaiteen piirissä, tässä nimiä mainitsematta.

Suomen mustalaisten musiikki on ollut ennen kaikkea laulua ilman säestystä. Viime vuosikymmeninä kitara on tullut merkittäväksi säestyssoittimeksi. Mustalaislauluja ei ole juuri esitetty julkisesti valtaväestöyleisölle. Vanhat laulut on tarkoitettu ennen kaikkea oman joukon keskuudessa laulettavaksi ilman taiteilijan manttelia. Suomalais-sakin vanhoissa mustalaislauluissa on vielä tarkkakuuloiselle havaittavissa viittauksia menneisyyteen ja itään. Heimo on lainannut eri maitten musiikkiperinteestä aineistoa ja sovittanut sen sitten omaan musiikkikäsitteeseensä.

Kuvaamataiteet ja kirjallisuus eivät ole heimon keskuudessa kohonneet juurikaan esiin. Yksittäisiä tekijöitä on tietenkin ollut. Teatteritaide sen sijaan on saanut kotalaista näkyvyyttä eri maissa. Myös Suomessa on ollut yrityksiä mustalaisteatterin perustamiseksi. Erilaiset käsityöammatit ovat olleet mustalaisten keskuudessa aikaisemmin merkittävässä asemassa toimeentulon lähteenä. Mutta tänään niiden merkitys on aika vähäinen. Massatuotanto on tyypistänyt käsitöiden kauppaaamisen taloudellista merkitystä.

Valtaväestöjen taiteilijat ovat hyödyntäneet omissa teoksissaan mustalaismusiikkia. Mustalaisten maailmaa ja elämänmuotoa on käytetty oopperoissa, opereteissa, runoudessa ja proosakirjallisuudessa. Elokuvataide on niin Suomessa kuin muuallakin tehnyt epäuskottavia fiktiivisiä tarinoita mustalaisista - mutta onneksi osaksi myös uskottavasti.

Kulttuuri muistomerkkinä

Kaikkien kansojen ja kulttuurien eräs keskeisimpiä tukipilareita on oma kieli. Mustalaisten kieli on jakaantunut eri maissa moniin eri murteisiin. Perussanasto on kuitenkin maasta toiseen hyvin samankaltainen. Suomen mustalaiskieli on tänään aika huonoissa kantimissa. Nuorempi sukupolvi hallitsee kieltä lähinnä fraasien tasolla. Aidosti monipuolisesti puhuttuna Suomen romanikieli on vaarassa hävitä. Vanhemmassa sukupolvessa on vielä joitakin hyviä kielen taitajia. Onneksi on jo parinkymmenen vuoden ajan järjestetty kielikursseja elvyttämään pahasti rappeutunutta kielitaitoa.

Tänä päivänä ollaan tilanteessa, jossa eurooppalaisessa modernissa maailmassa

monet mustalaisten tavoista ovat auttamattomasti muodostuneet tarpeettomaksi taakaksi kantajilleen. Useat Suomenkin mustalaisten tavoista eivät ole enää aidosti sisäistettyjä. Onkin sanonta: ”Kannettu vesi ei kaivossa pysy.”

Ei ole mustalaisten rakentamia kaupunkeja, palatseja, linnoituksia, ei kirjastoja, itse asiassa ei mitään, johon Euroopan kulttuurit keskeisesti nojaisivat. Kuitenkin heimon olemassaolo vieläkin elinvoimaisine kulttuureineen ja taiteineen on varsinainen kulttuurimuistomerkki kyvystä ja sitkeydestä pitää kiinni omasta identiteetistä kaikkinaisen syrjinnän ja torjunnan paineessa. Monessa maassa mustalaiskulttuuri ja -taide ovat voimissaan, ja voivat jopa hyvin.

Kirjoittaja toimi neuvottelukunnan jäsenenä vuosina 1987-1992.

Paavo Lounela

PÄÄSIHTEERIN NÄKÖALAPAIKALTA

Hain lehti-ilmoituksen perusteella mustalaisasiain neuvottelukunnan pääsihteerin virkaa syksyllä 1988. Ilmoitus oli virallinen sosiaali- ja terveysministeriön ilmoitus. Minun annettiin ymmärtää, että olisi kysymys pysyvästä virasta. Useita hakijoita haastateltiin ministeriön kokoushuoneessa ja paikalla oli useita sekä neuvottelukunnan jäseniä että ministeriön virkamiehiä. Pidin itseäni onnellisena tultuani valituksi ja sain virkavapautta vuodeksi silloisesta kriminaalihuoltoyhdistyksen toimistonjohtajan toimesta. Pieni miinus oli kuulemma se, että olin työskennellyt kriminaalihuollossa, se kun saattaisi olla romaneja leimaavaa. Toisaalta haastattelijoissa osa oli minulle tuttuja romaneja jo 1960-luvulta.

Mutta yllätys paljastui pian. Työsuhde oli vain kahdeksi kuukaudeksi. Neuvottelukunnan muutamat romanijäsenet, kärjessä varapuheenjohtaja Voitto Ahlgren, veivät minut eduskuntaan, minne oli kutsuttu puolueiden edustajia. Voitto ja kumppanit kertoivat, että tässä on mies, jolle pitää saada palkkarahat budjettiin. Muistan miten kansanedustajat nauroivat, että tällaisessa työhönnottilanteessa he eivät ole olleet aikaisemmin. Mutta rahat tulivat budjettiin.

Muutamien kuukausien odotuksen jälkeen tehtiin kolmen vuoden työsopimus. Jakson umpeuduttua työsuhde oli katkolla. Virka julistettiin haettavaksi, useita hakijoita haastateltiin ja romanihakijoilla oli vankkoja tukijoita. Sain nimityksen kerran ja vielä toisenkin kolmeksi vuodeksi vastaavassa tilanteessa. Olin ristiriitaisessa tilanteessa, koska työni yksi päätavoitteista oli löytää vastuunottajaromaneja ja tukea heitä vastuunottamisessa. Toisaalta halusin jatkaa erittäin mielenkiintoista tehtävääni.

Vaihtoehtoista työtäkään en löytänyt. Tätä ristiriitaa en pystynyt ratkaisemaan.

Työ jatkui siis kymmenen vuotta. Joka vuosi meillä oli suomalais-ruotsalaisessa tapaamisessa kerrottavana jotain uutta romanirintamalta ja ruotsalaiset virkamiehet ihmettelivät, miten se oli mahdollista, vaikka Suomessa oli ollut monta vuotta syvä lama. Se oli mahdollista kiitos mm. asiaan paneutuvien puheenjohtajien. Heitä oli kolme: oululainen entinen kansanedustaja ja sosiaalineuvos Jouko Mäkelä, nykyinen Tasavallan presidentti Tarja Halonen ja nykyinen kansanedustaja Outi Ojala.

Asiaan paneutuvia puheenjohtajia

Jouko Mäkelä asui Oulussa ja oli työssä osastopäällikkönä lääninhallituksessa. Ymmärsin, että romaniasiat olivat hänelle olleet uusia, kun hänet nimitettiin puheenjohtajaksi. Hän kävi säännöllisesti kokouksissa, oli hyvin perillä asioissa ja tutustui romaneihin. Hän osasi kuunnella romaneita ja sovittaa, mutta sai myös virkamiehet kiinnostumaan. Ihmettelin hänen sitkeyttään käydä lentäen kokouksissa kerran pari kuukaudessa yli kymmenen vuoden ajan. Juuri sellaista tukea työ tarvitsi.

Jouko Mäkelä tutustutti myös eduskuntaan ja auttoi avaamaan ovia valiokuntiin. Useita kertoja vuodessa olin romanijäsenten kanssa kuultavana eri valiokunnissa ja kansanedustajat olivat hyvin kiinnostuneita asioistamme ja kyselivät aina vähän ylimääräisiäkin. Kerran varapuheenjohtaja Voitto Ahlgreniltä kysyttiin, mikä on romaniväestön nativiteetti. Hän vastasi empimättä, että hänen isovanhemmillaan oli muistaakseni 11 lasta, heitä sisaruksia taisi olla kuusi ja hänellä on yksi lapsi. Vastaus tyydytti kaikkia ja oli toki tyhjentävä.

Tarja Halonen oli Voitto Ahlgrenin löytö ja yllätysnimi. Puheenjohtajaksi piti löytää Jouko Mäkelän jälkekin kansanedustaja ja mielellään demari. Saatuaan vihjeen sopivasta edustajasta Voitto marssi eduskuntaan, ”kosi” ja sai myöntävän vastauksen sekä meni tiedon kanssa ministeriöön. Sitten saimme yhdessä jännittää eduskuntavaalien tulosta. Mutta vähän ällistyneinä huomasimme, että puheenjohtajamme olikin nyt ulkoasiainministeri, joka mm. tuli kerran kokoukseen valtion mustalla virka-autolla takaovelle. Auton toinen matkustaja, toisen maan ministeri, jatkoi matkaansa majapaikkaansa yksin, mutta varmasti tiesi, että ulkoministeri meni johtamaan puhetta romaniasiaiden neuvottelukunnassa.

Kansainväliset asiat tulivat niin tärkeiksi, että neuvottelukuntaan tarvittiin myös ulkoasiainministeriön edustaja. Minä puolestani olin hakutilanteessa ilmoittanut, että kieliäitoni on ruotsia lukuun ottamatta keho. Tämän ei sanottu silloin haittaavan. Toisin oli kuitenkin muutaman vuoden kuluttua. Tarja Halonen puhui romaneista myös Euroopan neuvostossa ja alkoi puhua heistä eurooppalaisena vähemmistönä. Hänen alulle pane-mansa ja tukemansa prosessi on nyt johtanut Euroopan romanifoorumin syntymiseen ja käynnistymiseen. Tämän kansainvälisen suurtyön toteuttamiseen tarvittiin Tarja Ha-

losen kauaskatseista päättäväisyyttä. Saavutus on monella tapaa huikea enkä silloin tahtonut uskoa, että se toteutuisi. Tätä kansainvälistä työtä romanien asioissa Tarja Halonen jatkaa edelleenkin.

Mutta eivät kotimaan asiat mitenkään jääneet syrjään Tarja Halosen aikana. Silloin toteutui monta vuotta valmisteltu perustuslain muutos, jonka mukaan romanit saivat oikeuden ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Se oli kansainvälisesti merkittävä saavutus ja esimerkki muille. Myös päivähoitoasetukseen tuli säännös, että romanilapsen omaa kulttuuria tuli tukea yhdessä kulttuurin edustajien kanssa. Tosin asetuksen mukaiset toimenpiteet jäivät hyvin vähäisiksi.

Neuvottelukunta oli lähes täysilukuinen, kun se nautti Tarja Halosen johdolla joulukuussa 1995 hänen kautensa päättäjäsillallista ulkoasiainministeriön juhlahuoneistossa Merikasarmissa ja Taisto Saaresaho neuvottelukunnan jäsenenä viihdytti kauniilla joululauluillaan.

Outi Ojalan ajasta jäi parhaiten mieleeni hänen taiteilunsa; miten hän sai europarlamentaarikkona aikansa riittämään puheenjohtajan tehtäviin. Hän onnistui siinä ja saatoimme pitää useita tsekkauspalavereita siitä, missä nyt mennään. Myös Outi Ojala näki kansainväliset kysymykset tärkeiksi ja osallistui muun muassa Euroopan neuvoston romanityöryhmän työhön, muttei yksinään, vaan mukana oli aina Miranda Vuolasranta. Näin Miranda oli hyvässä koulussa eikä turhaan, sillä hän on ollut sittemmin keskeisessä roolissa Strasbourgissa luomassa Euroopan romanifoorumia.

Outi Ojalan aikana tuli muistaakseni mm. koululakeihin selkeä teksti romanikielen asemasta. Niittenkin taustalla oli vuosien työ. Silloin myös Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen yhteyteen perustettiin lakiin perustuva romanikielen lautakunta.

Koko ajan työskenneltiin myös alueellisten neuvottelukuntien aikaansaamiseksi ja on ihmeellistä, että nyt on kaikissa lääneissä alueelliset neuvottelukunnat. Tämä oli ollut haaveena jo 1980-luvun lopussa. Monivaiheiset olivat myös opetushallituksessa nyt toimivan koulutusyksikön perustamisvaiheet. Siinä tarvittiin useita päteviä kummeja kuten opetusneuvos Lauri Helimäki ja eduskunnan varapuhemies Saara-Maria Paakkinen ja hallintojohtaja Kari Pitkänen opetushallituksesta. Tavoitteena oli oikeastaan koko 1980-luvun ollut romanien kulttuurikeskuksen perustaminen. Mutta sitten joku viisas sanoi, joukossa muistaakseni Reima Nikkinen, että pitää tavoitella sitä, mikä on mahdollista asioitten edistämisessä. Eikä sitten syntynytäkään kulttuurikeskusta vaan koulutusyksikkö, mutta hyvä niinkin.

Romanijärjestöjen aktiivisia edustajia

Romanijäsenistä olen edellä kertonut Voitto Ahlgrenista, jota pidän legendaarisena. Valitettavasti vaikea tauti vei hänet liian nuorena. Hän vei meidät neuvottelukunnan edustajat ensimmäisten joukossa onnittelemaan 50-vuotiaasta Tarja Halosta Pienen Suomen teatterin lavalle ja heitti mennessään näyttävästi kepit nurkkaan, kuitenkin vain kulkiessaan näyttämöllä.

Voitto ei ollut tottunut lukija, mutta käytti lukemiseen paljon aikaa ja luki tarkkaan ja muisti tarkkaan lukemansa. Hän oli myös hyvä kuuntelija niin kuin monet tuntemani romanit. Hänelle luin usein puhelimesta kirjelmien luonnoksia ja sain aina arvokkaita kysymyksiä, korjausehdotuksia ja kiitostakin. Se oli todellista yhteistyötä. Hän oli ylpeä taustastaan ja muisteli usein, miten oli kadulla laulamalla ansainnut lantteja äidilleen. Tämän opetuksen myötä hän ei arkaillut mennä minnekään. Usein hän otti minut mukaan yhtä hyvin onnittelemaan ministeriä Hyvinkäälle kuin tapaamaan romanipoikia Keravan nuorisovankilaan. Voiton oma työura liittyi Seutulan lentokentän kenttätöihin ja hän korosti usein, että luottamustehtäviin tulisi valita ainoastaan palkkatyössä olleita romaneita. Voitolla aktivistin ura oli alkanut parikymppisenä ja yhä kyselen, miten se oli ollut mahdollista romanien keskuudessa, kun siellä yleensä arvostetaan iän tuomaa arvovaltaa.

Nuorena oli aktivistin uransa aloittanut myös Väinö Lindberg, neuvottelukunnan pitkäaikaisin jäsen. Nyt on tainnut jo mennä 30 vuotta rikki. Hänen pitkäjänteisyyttään ihailin, - miten monta kertaa olen kuullut romaneja sanottavan lyhytjänteisiksi. Väinö tunsu romaneja laajasti Loviisasta, Jyväskylästä, Porista, Turusta, Lahdesta ja muualtakin, ympäri Suomea. Myös hänen viranomaisverkostonsa oli laaja. Hän oli aloittanut työuransa vastuunalaisessa tullimiehen virassa ja päätyi Vapaakirkon pastoriksi ja sosiaali-neuvokseksi. Hän oli syntyjään täysin suomen- ja ruotsinkielinen ja monet kehuivat hänen hyvää romanikielen taitoaan.

Koko ajan neuvottelukunnassa oli myös romaninaisia. Tuula Åkerlund pelasti minut lukuisia kertoja, kun tarvittiin puhujaa kertomaan romaneista ja romanikulttuurista. Hän oli aina valmis lähtemään. Hän toimi jo 1970-80 -lukujen taitteesta romanikielen opettajana työllisyyskursseilla sekä 1990-luvun alusta miehensä Valfridin kanssa opettajana lapsille. Hän keräsi aluksi toimeentulonsa tällaisilla osapäivä- ja tilapäistöillä, mutta oli aina hyväntuulinen ja rohkaiseva.

Malla Laiti (ent. Pirttilahti) edusti maineikasta Grönforsin sukua Kiuruvedeltä. Hän oli sosiaalikasvattaja Pieksämäeltä ja monivuotinen Mustalaislähetysten (nykyisin Romano Missio) lastenkodin johtaja Sipoossa. Hän tunsu lasten ongelmat ja vaikeudet, mutta ei sortunut voivottelemaan vaan puhui aina lapsista ja perheistä ymmärtäväisesti. Hänkin oli suosittu luennoitsija, mutta työ ja perhekin häiritsivät silloin luentojen pitämistä.

Viimeiseksi kuvioon tuli Miranda Vuolasranta, joka jo 1980-luvulla Ruotsissa opetti koulussa romanikieltä lapsille. Helsingissä hän aloitti melkein samanaikaisesti kuin Helena Hagert Kuopiossa tämän työn vuonna 1989 eli ei niin kauan sitten. Työpaikkansa kumpainenkin loivat itse. He olivat todellisia tienraivaajia. Miranda tuli vuonna 1998 neuvottelukuntaan suunnittelijaksi ja miltei välittömästi samana vuonna jälkeeni pääsihteeriksi. Hänen nykyinen toimipaikkansa on Strasbourgissa Euroopan neuvostossa.

Forssassa oli kauan toiminut romaniryhmä, joka kutsui neuvottelukunnan pitämään kokoustaan Forssan kaupungintaloon, mikä taisi olla samalla myös romanien ja kunnallisten virkamiesten alueellinen kokous. Minun muistini mukaan siitä alkoi Forssan Taiton eli Taito Lehmustan tie neuvottelukunnan jäseneksi ja varapuheenjohtajaksi. Taito oli

hyvä hevosties ja pitkään kriminaalihuoltoyhdistyksen Forssan asiamies. Lisäksi hänellä oli vaimonsa kanssa kioski kotinurkilla. Todellinen monitoimimies, mutta hän oli aina valmis, kun häntä tarvittiin Helsinkiin. Hän ei arastellut toimia puheenjohtajana, käydä eduskunnan valiokunnassa tai lähteä tulkin kanssa edustajaksi ulkomaille. Toiminta pitkäaikaisena aktivistina antoi hänen puheenvuoroilleen painavuutta.

Osallistumisen ymmärtäneet virkamiehet

Vaikka nyt olen kuvannut useita romaneja, niin toki monet virkamiesjäsenet eri ministeriöistä ja keskushallituksista ovat jääneet mieleeni. Heille saattoi aina soittaa ja saada apua mitä erilaisimmissa ja eri aloja koskevissa kysymyksissä. Työhön perehdyttämisessä auttoi ennen minua neuvottelukunnan osa-aikaisena sihteerinä toiminut lakimies Erkki Kemppainen silloisesta sosiaalihuolluksesta. Hän oli pitkään myös neuvottelukunnan jäsen. Hän oli saavuttanut niin täysin romanien luottamuksen, että useimmat sanoivat hänellä olevan romanivertä ainakin jonkun verran. Apua sain myös sosiaali- ja terveysministeriön eri osastoilta, kuten kansainvälisten asiain osastolta, tiedotusosastolta, hallinto-osastolta ja tietysti omalta silloiselta sosiaalihuolto-osastolta.

Pisimpään opetushallituksen edustajina toimivat opetusneuvokset Lauri Helimäki ja Jaakko Linnankivi. Ensin mainittu oli aktiivinen jo 1970-luvun puolella välissä romanien työllistämiskurssien aloittamisessa - silloin hevosenhoitokurssin aikaansaamisessa Grönforsin tallille Kiuruvedelle - ja koulutusyksikön esivaiheen perustamisessa ennen kuin se toimi opetushallituksessa. Hänen peruslauseensa oli, että homma ei onnistu elleivät romanit itse ole mukana. Samaa toisti Jaakko Linnankivi, joka puhui myös romanikielen opettamisen puolesta kouluissa.

Kaikkein pitkäaikaisin virkamiesedustaja taisi olla ylitarkastaja Brita Lamberg työministeriöstä. Hän oli jäsen, kun minä tulin työhön, ja jatkoi kuten Väinö Lindberg, kun minä jäin eläkkeelle. Tällainen uskollisuus ja pitkä kokemus antoivat luotettavuutta koko neuvottelukunnan työlle.

Mustalaisesta romaniksi

Kymmenvuotisen työrupeamani suurimpana saavutuksena pidän sitä, että sinä aikana vakiintui romani-sanana käyttö, vaikka suomenkielen lautakunta suositti mustalainen ja romaani sanojen käyttöä vielä 1980-luvun lopussa. Nostaisin Pekka Viljasen tämän saavutuksen sankariksi. Hän oli silloin sosiaali- ja terveysministeriön ylitarkastaja, neuvottelukunnan jäsen ja ministeriön yhteysihminen.

Forssan matkalla vuonna 1989 Pekka Viljanen kysyi bussissa, kun valmisteltiin valtioneuvoston uutta päätöstä neuvottelukunnasta, että mikä sille annetaan nimeksi. Mustalaisasian neuvottelukunta ei tuntunut enää hyvältä. Minä kerroin nähneeni 1900-luvun alun tekstejä,

joissa oli käytetty romani-sanaa yhdellä a-kirjaimella. Silloin hän sanoi, että tämä perustelu riittää ja olkoon neuvottelukunta romaniasiaain neuvottelukunta. Tämä näkemys hyväksyttiin myös ministeriössä. Muutamaa vuotta myöhemmin professori Pekka Sammallahden lausunnon saatuaan myös suomenkielen lautakunta hyväksyi romani-sanana käytön yhdellä a-kirjaimella. Nyt Helsingin Sanomia lukiessa romani-sana ei oudoksuta enää laisinkaan.

JK. Tämä ei ole fiktiota, vaan kaikki niin kuin minä muistan. Dokumentit tai toisten muisti voi joissain tapauksissa sanoa toisin. Silloin toivon ymmärrystä muistin kömmähdyksille.

Kirjoittaja toimi neuvottelukunnan pääsihteerinä vuosina 1989–1998.

Voitto Ahlgren

PITÄKÄÄMME HUOLI TOISISTAMME

Haluan esittää muutamia seikkoja, jotka mielestäni ovat tärkeitä, meitä romaneja koskevia ajankohtaisia kysymyksiä.

Ensinnäkin meidän pitäisi saada lakiin perustuva oikeus romanikielen opetukseen. Romanin kielen ja kulttuurin opettajien työllisyys ja asema tulisi turvata.

Romaniasiaain neuvottelukunta esitti pari vuotta sitten, että Helsingin yliopistoon muodostettaisiin romaniopiskelijoille kiintiö, jolla turvattaisiin romaninuorten pääsy korkeakouluun. Valtaväestö ei kuitenkaan antanut nuorisollemme mahdollisuutta saada akateemista opetusta. Meidät halutaan edelleenkin pitää vain valtaväestön viihdyttäjinä.

Monissa maakunnissa romaniperheillä on vaikeuksia asunnon saamisessa. Perhe tai perheet voivat joutua kriisitilanteeseen ja heidän on ehkä pakko muuttaa paikkakunnalta. Tällaisia tilanteita varten pitäisi voida luoda järjestelmä, joka ottaisi vastuun kriisiperheen asioiden selvittämisestä niin, että he voisivat saada asunnon uudelta paikkakunnalta ja muutakin tukea ja kuntoutusta. Nyt tällaista järjestelmää ei ole, ja olen itse joutunut lukemattomia kertoja selvittämään kriisitilanteisiin joutuneiden perheiden asumisongelmia.

Meiltä puuttuu edelleenkin lääneistä erityiset romanikuraattorit ja -yhdyshenkilöt. Tällä hetkellä toteutetaan kolmessa läänissä – Uudenmaan, Turun ja Porin sekä Keski-Suomen lääneissä – romaniasiaain yhteistyöhankkeita, joihin on palkattu projektityöntekijöitä. Mielestäni tämä on vielä näpertelyä. Projektisihteerit ovat määräaikaaisia ja huonosti palkattuja ja toimivat pääasiassa työllistämistuella.

Nuorisollemme tulisi luoda koulutus- ja työtilaisuuksia, joilla estettäisiin heidän etäännyttämisensä yhteiskunnasta. Romanian koulutuksen ja kulttuurin kehittämissuunnitelman toimintaa pitäisi

tehostaa mm. lisäämällä henkilökuntaa. Pidän tärkeänä, että yksiköille luodaan vahva asema romanien koulutuksen ja kulttuurin edistämisessä.

Myös lainsäädäntömme muuttuu. Uusi valtiosuusjärjestelmä antaa kunnille mahdollisuuden itse päättää valtionavustusten jaosta. Meidän on syytä seurata, miten uusi järjestelmä vaikuttaa romanien oloihin. Tässä romaniasiaain neuvottelukunnalla on varmasti töitä jatkossakin.

Me elämme jälleen kerran liekehtivässä Euroopassa. Ihmisiä tapetaan raaemmin kuin toisessa maailmansodassa eikä sen estämiseksi tehdä mitään. On vain toivottava ja rukoiltava, että ihmisyyks voittaisi.

Suomeen on tullut Balkanin sodan jaloista noin 1 800 pakolaista, joista osa on romaneja. Tässä on meille Suomen romaneille haaste. Meidän täytyy nyt kerätä kaikki voimamme näiden ihmisten auttamiseksi, että he voisivat toipua nopeasti sodan kauhuista. Uskon, että meidän tehtävämme on muokata asenteita romanipakolaisille myönteisiksi ja varsinkin silloin, kun heidät sijoitetaan kuntiin.

Eri romanijärjestöjen olisi mielestäni hyvä istua yhteisen pöydän ääreen ja miettiä, mitä me voisimme tehdä näiden ihmisten hyväksi. Mottonamme voisi olla ”pidä huoli toisesta ihmisestä.”

Suomen romaniyhdistyksessä olemme keskustelleet romanien huonosta kohtelusta Romanian ja olemme esittäneet huolestumisemme Romanian Suomen suurlähetystölle. Olemme myös osoittaneet vetoituksen Saksan suurlähetystölle, jotta maahan tulleet romanipakolaiset saisivat jäädä Saksaan. Olemme kääntyneet Suomen Punaisen Ristin puoleen, että se auttaisi Itä-Euroopan mullistusten jalkoihin jääneitä romaneja.

Mielestäni meidän tulisi nyt keskittää voimamme Jugoslavian sodan jalkoihin jääneiden romanien auttamiseksi. Olen nähnyt kuvia, joissa romaniperheitä on silvottu. Kuitenkin romanit entisessä Jugoslaviassa eivät ole osallisena sodassa. Meidän täytyy uskoa ja rukoilla, että sota loppuisi ja ihmisyyks saisi voiton. Sodan jälkeen meidän on annettava kaikki tukemme näille ihmisille.

Tiedotusvälineistä olemme saaneet lukea ja kuulla, kuinka rasismi nostaa päätään Keski-Euroopassa ja se on tulossa myös tänne Pohjolaan. Meidän pitäisi selkeästi esittää hallitukselle pelkomme rasismin uhasta.

Kirjoittaja toimi neuvottelukunnan jäsenenä vuosina 1968–1977 ja 1984–1989 sekä varapuheenjohtajana vuosina 1990–1995.

*Alkuperäinen kirjoitus julkaistu Tarja Halosen 50-vuotisjuhlajulkaisussa **Järjestynyt kaaos ajaa kahdeksikkoo sporalla**. Kirjan ovat toimittaneet Pentti Arajärvi, Harri Ruohomäki ja Martin Scheinin. Julkaisija: Pienten eläinten tukiyhdistys PET ry, Uusimaa Oy, Porvoo 1993.*

Kirjoitus julkaistu tässä julkaisussa julkaisijan ja omaisten luvalla.

Tarja Halonen

ROMANIASIAIN NEUVOTTELUKUNTA 50 VUOTTA

Ihmisoikeudet ovat kaikille samat, ja syrjinnän kieltäminen on olennainen osa ihmisoikeuksia. Käytännössä ihmisoikeudet eivät kuitenkaan toteudu tasavertaisesti kaikkien yksilöiden ja ryhmien kohdalla. Vähemmistöt joutuvat kaikkialla muita todennäköisemmin ihmisoikeusloukkausten ja syrjinnän kohteeksi.

Romanit ovat esimerkki ryhmästä, jonka ihmisoikeudet toteutuvat muita heikommin. Romanit ovat edelleen syrjittyjä kaikkialla ja heidän taloudellinen ja sosiaalinen asemansa on valtaväestöä huonompi. Näin on myös Suomessa. Siksi jokaisen maan hallituksen velvollisuus on kiinnittää erityistä huomiota romanien oikeuksien toteutumiseen.

Perusoikeusuudistuksen myötä Suomen perustuslaki vahvisti romanien asemaa turvaamalla syrjimättömän kohtelun sekä oikeuden ylläpitää ja kehittää omaa kieltä ja kulttuuria. Liittyminen Euroopan neuvoston vähemmistöpuiteyleissopimukseen ja vähemmistökielisopimukseen oli merkittävä virstanpylväs romanien aseman tunnustamisessa ja kehittämisessä.

Suomessa romanien olosuhteet ovat monessa suhteessa kansainvälisesti vertaillen jo hyvät, mutta meilläkin riittää paljon korjattavaa. Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu sekä edellä mainittuja sopimuksia valvovat komiteat ovat suositelleet Suomen hallitukselle toimenpiteitä mm. taloudellisten kysymysten kuten asumisen ja työllisyyden parantamiseksi. Huomiota on kiinnitetty myös romanilasten muita heikompaan koulutukseen. Erityisesti laajamittainen romanilasten sijoittaminen erityisryhmiin ja -opetukseen on herättänyt kysymyksiä. Meidän on syytä vaka-

vasti kiinnittää huomiota osoitettuihin epäkohtiin. Siitä hyötyvät kaikki.

Romaniasiaain neuvottelukunta on ollut tiennäyttävä koko Euroopalle. Se on tiettävästi vanhin tämällytyypinen yhteistyöelin ja sitä on myös käytetty mallina muissa maissa. Viisikymmentvuotisen toimintansa aikana neuvottelukunta on vaikuttanut merkittävästi romanien aseman parantamiseen ja Suomen vähemmistöpolitiikan kehittämiseen yleisemminkin.

Olen iloinen ja kiitollinen siitä, että sain osallistua romaniasiaain neuvottelukunnan työhön. Se avasi minulle mahdollisuuden tutustua syvemmin romanien tilanteeseen sekä ongelmiin ja saavutuksiin. Samalla muodostui uusia ystävyssuhteita, jotka ovat henkilökohtaisellakin tasolla rikastuttaneet elämäni ja avanneet oven romanien kulttuuriin ja elämänmuotoon.

Samalla kun me kaikki teemme työtä romanien kokeman syrjinnän poistamiseksi, on hyvä muistaa, että sekä valtaväestöön että vähemmistöön kuuluvilla on myös paljon oppimista toisiltaan. Romanien oma kulttuuri rikastuttaa yhteiskuntaamme. Romanit ovat esimerkki selviytyjistä, jotka vaikeissakin oloissa ovat säilyttäneet oman vahvan ja ainutlaatuisen kulttuurinsa. Vuorovaikutus ja yhteistyö ovat antoisia molemmille osapuolille. Tästä romaniasiaain neuvottelukunta on oiva esimerkki.

Suomalaiset romanit ovat rakentamassa tasavertaisina kansalaisina omaa yhteiskuntaamme. Romanit ovat samalla myös eurooppalainen vähemmistö. Haluan tässä yhteydessä kiittää suomalaisia romaneja sekä romaniasiaain neuvottelukuntaa työstä Eurooppalaisen romanifoorumin perustamiseksi. Foorumi tuo romanien oman äänen kuuluviin myös Euroopan tasolla. Romanit ovat itse parhaita asiantuntijoita kun heidän oikeuksiinsa edistetään. Esittäessäni tämän foorumialoitteen viisi vuotta sitten, osasin odottaa, että sen toteuttaminen vaatii paljon työtä. Ilman sisua se tuskin olisi ollut mahdollista. Toivon ja uskon, että Suomen romanit myös osallistuvat aktiivisesti uuden foorumin työhön ja sitäkin kautta tekevät tunnetuksi Suomen kokemuksia ja opetuksia. Romaniasiaain neuvottelukunta on esimerkki, jota voimme ylpeänä esitellä eurooppalaisille.

Sydämelliset onnitteluni ja menestyksen toivotukseni elinvoimaiselle viisikymmentvuotiaalle!

Tasavallan presidentti Tarja Halonen toimi neuvottelukunnan puheenjohtajana vuosina 1993–1995.

Tarja Halonen

ROMANI SAAKENGO RAKKIBOSKO SKOKKA 50 BEREĤ

Komunisko horttibi aahñena saarege it, teelal dikkibosko niekiba hin fuortuno dielos komunisko horttibonna. Aro sakko divisako dživiba komunisko horttibi na aahñena itveeravitika saare komujenge ta skokenge. Beska folki lena penge sakko thaana butide sar vaure komuja komunisko horttibongo niekiba ta teelal dikkiba.

Romaseele aahñena naaluno merknos komujenna, koonengo komunisko horttibi aahñena narvalide sar vaure folkengo. Romaseele aahñena panna teelal dikkime sakko thaana ta lengo ekonomiaako ta sosiaaliko stedos hin narvalide sar bare folken hin. Jakkess hin niina aro Finitiko them. Doolesko doñ saare themmengo fallibongo butti hin horttas dikken te romaseele lena horttiba lenge.

Botnosko horttibosko neevibongeha niina Finitiko themmesko botnosko laaga džoralidas romaseelengo stedos jakkes te douva diijas siila kajo teelal dikkiba ta horttiba te tšuuves apre ta dikkes naalal iego kultures ta tšimb. Ka Finitiko them džeele it Europako Rootibosko Beska-folkengo-internationaalo-sömsibossa ta Beska folkengo tšimbako sömsibossa, douva sas fuortuno fanuba, kai iegade ta aprade romaseelengo stedos.

Aro Finitiko them romaseelengo aahñibi aahñena butvares fendide sar doola aahñena aro internationaalo ring, bi niina aro amengo them hin panna buut tšeeribi te len aahñibi fendideske. Europako Rootibosko komunisko horttibongo naaluno džeeeno ta dola internationaale sömsibongo naalal dikkibosko komiteos hin biñade Finitiko themmesko falliba te tšeerel fendideske romaseelengo lotibosko-aahñibi ta butti ñleppibi. Doola hin biñade niina hougaajen te tšeerel fendideske romane kentengo narvalo skoolako staaviba. Doola hin undrade sar buut romane

kenti hin tšunde aro spesiaalo sikjibosko gruppi. Meen hin horttas fuortuno te dikken saare dala drouve puññibongo praal, te doola aavenas fendideske. Dotta avela saarengo latšiba.

Romano saakengo rakkibosko skokka hin sikadas saarege drom aro hilo Europe. Douva hin fani koni phuranide ajasaavo it buttiako skokka ta dotta hin niina liine naaluno merknos aro vaure themmi. Romano saakengo rakkibosko skokkako pangñivardeñño bereññesko tiijaha douva hin baares sasjadas romaseelengo aahñibi ta niina Finitiko themmesko beska folkengo politiko naalal džaaaben.

Me som loñani ta paarkime dotta, te me liijom te aahñaa aro Romano saakengo rakkibosko skokkako buttia. Douva phiradas mange utšo vuudar te lel butide pinsiba romaseelengo aahñibonna ta sikadas mange so panna mote te tšeeren romaseelengo naal. It tiija me liijom neeve maale mange, joon hin tšerte barvalideske mango kokaro dživiba ta douva hin phiradas vuudar mange aro romaseelengo kultures ta dživiba.

It tiija ka ame saare tšeeraha buttia, te ame lahas nikki romaseelengo teelal dikkiba, hin tšihko te minsaven, te gaajen ta kaalen hin buut saaki, so joon vojuvena te sikjuven vaurena. Romaseelengo iego kultures tšeerela tšetano thaana barvalideske. Romaseelen hin naaluno merknos džorale komujenna, koonen aro drouve aahñibi hin orkude te rikkaven lengo iego ta iek ñlaagakiuro kultures. Tšetano buttia dela buut saarege. Datta romano saakengo rakkibosko skokka hin tšihko naaluno merknos.

Finitiko romaseele tšeerena tšetanes mensa ta itveerako themmeskiires amengo tšetano thaana fendideske. It tiija romaseele aahñena niina Europako beska folki. Me kammaa kaan te paarkavaa finitiko romaseelen ta romano saakengo rakkibosko skokka dotta buttiatta, so doola hin tšerte Europako romani forumesko naal. Dauva forum dela auri romaseelengo iego lyija niina aro Europe. Romaseelen hin kokares koni fendide lengo iego saakengo džaaniboskiiren, ka lengo horttibi tšeeraha džoralideske. Ka me rakkadom datta romani forumesta vaaguno var pangñ bereñ paalal, me džaanidom, te doolesko naal mote te tšeeren vaagos buut buttia. Uutan douva drouvo butti, douva naa fani aulo myönimeske. Me haagavaa ta passaa, te Finitiko romaseele tšeerena tšihko buttia dauva neevo forumesko naal ta jakkes tšeerena pinsimeske Finitiko themmesko džaanibi ta sikjibi. Romano saakengo rakkibosko skokka hin naaluno merknos, so ame laha broosnes te sikaven Europako komujenge.

Me kammaa mo džesta buut bañt džiiido pangñivardeñño bereññesko rakkibosko skokkake!

*Itvollako presidenttos aahñas rakkibosko skokkako praaluni bereññi 1993-1995.
(Romanikielinen käännös: Romani tšimbako risiba: Tuula Åkerlund)*

Outi Ojala

ANTOISAT VUODET ROMANIASIOIDEN PARISSA KOTIMAASSA JA MAAILMALLA

Aloittaessani vuonna 1996 romaniasiaan neuvottelukunnan puheenjohtajana, seurasin tehtävässäni silloista ulkoministeri Tarja Halosta. Koin uuden tehtävän suurena haasteena. Edeltäjäni nautti suurta arvostusta myös romanien keskuudessa, joten hänen saappaisiinsa ei ollut aivan helppoa astua. Olin toki seurannut romaniasioita jo pidempään ja jonkinlainen käsitys minulla oli maamme romanien asemasta, mutta paljon opittavaakin oli. En myöskään ollut osannut riittävästi varautua niihin kansainvälisiin haasteisiin, joita edessämme oli. Suomi oli liittynyt Euroopan neuvostoon 1989 ja ihmisoikeusasiat ja vähemmistöjen asema nousivat 1990-luvulla täällä Suomessakin aivan uudella painokkuudella esille. Tässäkin Tarja Halosella oli hyvin keskeinen rooli. Vastavalittuna puheenjohtajana sain onneksi korvaamatonta tukea neuvottelukunnassa jo pidempään toimineilta romaneilta ja virkamiehiltä sekä tietysti pääsihteeriltä.

Mieleen painuvia tapahtumia

Näin jälkikäteen muistellessa mieleen tulee ensiksi ne näyttävät tapahtumat, joita kohdalleni osui. Neuvottelukunnan varsinainen työskentely kuitenkin tapahtui tiiviisti kokouksiin liittyvien asioiden valmistelussa ja päätösten toimeenpanon seurannassa sekä yhteydenpidossa eri tahojen kanssa. Toiminnan painopisteinä olivat asunto-, koulutus- ja työllisyysasiat sekä syrjäntäkysymykset. Myös romanikielen asema ja opetus kouluissa oli vahvasti esillä. Yhteistyökumppanina monissa näissä kysymyksissä oli opetushallituksen yhteydessä toimiva

romaniväestön koulutusyksikkö. Minulle on jäänyt vahva mielikuva siitä, että paljon enemmänkin olisi haluttu tehdä, mutta rajalliset resurssit asettivat omat rajoituksensa.

Kauteni alkoi siis heti juhlallisuuksilla. Neuvottelukunnan 40-vuotisjuhlakonsertti Finlandia-talolla oli upea ja mieleenpainuva tilaisuus, olihan esiintyjäkaartissa lähes kaikki nimekkäimmät romanitaiteilijamme. Juhla oli myös hieno läpileikkaus romanikulttuurista.

Mieleeni on erityisesti jäänyt myös romanien sotaveteraanijuhla Säätötalolla. Se oli ensimmäinen laatuaan ja hyvin koskettava tilaisuus, joka palautti mieliin paitsi romanien osuuden maamme puolustukseen myös romaniperheiden elinoloihin liittyvät puutteet sodan aikana. Voidaan sanoa, että tuosta tapahtumasta sai alkunsa ajatus muistomerkistä romanisotaveteraanien kunniaksi. Hanketta varten perustettiin erillinen työryhmä, jossa oli myös neuvottelukunnan edustus. Veteraanijärjestöt tukivat aktiivisesti projektia. Rikkoutunutta kärrynpyörää kuvaava muistomerkki on nyt arvoisellaan paikalla Hietaniemen hautausmaalla.

Vaikuttamista päättäjiin

Edellisen neuvottelukunnan aikana oli jo todettu tarve kehittää alueellista yhteistyötä romaniväestön ja viranomaisten kesken. Näin perustettiin kokeiluluonteisesti ensimmäiset alueelliset neuvottelukunnat lääninhallitusten yhteyteen. Alku ei ollut helppoa, sillä tarvittavaa erillistä rahoitusta niiden toimintaan oli vaikea saada. Asian tiimoilta otettiin yhteyttä alue- ja kuntaministeriin sekä maaherroihin, mutta läänien taloustilanne ei mahdollistanut päätoimisten sihteerien palkkaamista neuvottelukuntiin ja tällä oli tietysti omat vaikutuksensa. Toiminnan suunnitelmallisuus ja pitkäjänteisyys riippui siitä, kuinka keskeiset virkamiehet sitoutuivat toimintaan. Onneksi oli rohkeita ja määrätietoisia henkilöitä, jotka yhdessä aktiivisten paikallisten romanien kanssa jaksoivat uskoa asiaan ja kehittää neuvottelukuntien työtä. Kesti valitettavan kauan ennen kuin alueelliset neuvottelukunnat saatiin vakainastettua vuonna 2004 valtioneuvoston asetuksella. Uskon, että romaniasioiden hallinnollista asemaa pohtiva selvitysmiesten työ osaltaan vauhditti vakainastamista.

Täytyy myöntää, että huono omatunto vaivasi välillä, niin vahvasti kansainväliset asiat olivat päiväjärjestyksessä. Tuntui väkisin siltä, että kansainväliset yhteydet veivät aikaa ja energiaa kotimaan asioiden kustannuksella.

Neuvottelukunta toimi aktiivisesti poliittisten päättäjien ja yhteiskunnan vaikuttajien suuntaan. Edustajamme kävivät asiantuntijoina kuultavina eduskunnan valiokunnissa. Valiokuntiin ja eri eduskuntaryhmiin pidettiin yhteyttä myös talousarvion valmistelun yhteydessä. Osallistuimme myös aktiivisesti keskusteluun vähemmistövaltuutetun viran aikaansaamiseksi. Kuntaliiton edustajia tavattiin asuntokysymysten ja romanikielen opetuksen merkeissä, kunnathan ovat avainasemassa näiden

palvelujen järjestämisessä. Yleisradion johdon kanssa keskusteltiin romanikielisiä radio-ohjelmista. Ensimmäinen tapaaminen tasavallan presidentin kanssa järjestyi presidentti Ahtisaaren aikana ja tapaamiset ovat jatkuneet presidentti Halosen kaudella. Poliittisesta vaikuttamisesta havaintoni oli, että tiedon saanti Suomen romanien elinoloista, romanien omista näkemyksistä ja pyrkimyksistä lisäsi päättäjien ja suuren yleisön mielenkiintoa romaniväestöä kohtaan.

Kansainvälisyys toi uusia haasteita

Aktiivinen osallistumisemme kansainväliseen toimintaan ja tiedon leviäminen Euroopan romanien vaikeista elinolosuhteista ja syrjinnästä herätti myös pelkoa täällä Suomessa. Pelättiin, että Suomeen virtaa runsaasti romaneja erityisesti Itä-Euroopan maista. Erityisesti silloin, kun Slovakiasta ja Romaniasta saapui suurempia turvapaikanhakijaryhmiä, puhelimet soivat taukoamatta ja soittajia eivät olleet pelkästään valtaväestön edustajat vaan myös romanit, jotka olivat huolissaan kielteisten asenteiden heijastumisesta myös suomalaisiin romaneihin.

Ensimmäisenä toimintavuotena Euroopan neuvoston alaisuuteen perustettiin romanasioita käsittelevä asiantuntijaryhmä. Muutoksen tuulet pyyhkivät Eurooppaa, kun Keski- ja Itä-Euroopan entiset kommunistiset valtiot aloittivat matkansa kohti Euroopan unionin jäsenyyttä. Näissä maissa asuvien merkittävien romanivähemmistöjen asema nousi Euroopan agendalle. Kun minut nimitettiin asiantuntijaryhmään Suomen edustajaksi, sovimme neuvottelukunnassa, että meiltä kokouksiin osallistuu myös romaniedustaja. Minun tehtäväkseni tuli edustaa lähinnä valtiovallan näkemyksiä ja romaniedustajan tuoda julki Suomen romanien näkökohtia. Näin halusimme viestittää, miten Suomessa asioita viedään yhteistyössä eteenpäin. Ja kieltämättä sillä oli vaikutusta, Suomen yhteistyömallia opittiin arvostamaan.

Kaikkina niinä kuutena vuotena, jotka toimin tuossa työryhmässä, meillä oli toiminnallemme vankka tuki ulkoministeriöstä. Suomen poliittinen ja taloudellinen panostus Euroopan romanasioiden kehittämiseksi sai runsaasti arvostusta niin Euroopan neuvoston kuin ETYJ:n piirissä. Tuki on jatkunut siis jo yli kymmenen vuotta ja jatkuu edelleen.

Miranda Vuolasranta oli yleensä romaniedustajana noissa asiantuntijaryhmän kokouksissa. Suomalaisen romaninaisen upea puku kyllä huomattiin Euroopan lentokentillä ja kaupungeissa liikkuessamme. Meillä oli Mirandan kanssa sopimus, jonka mukaan hän kulkee ylväästi sivuilleen vilkuilematta ja minä seuraan tilannetta vierestä. Meillä olikin monia hauskoja hetkiä katsellessamme ihmisten reaktioita heidän nähdessään ensi kertaa romanipuvun.

Ensimmäiseen puheenjohtajakauteeni ajoittuu myös toimintani Euroopan parlamentin jäsenenä syksystä 1996 kevääseen 1999. Juuri tuona aikana rasismien ja

syrjinnän vastaiset toimet nousivat siellä vahvasti esille. Komissiossa valmisteltiin Euroopan unionille kolmen kohdan pakettia, kahta direktiiviä rasismien ja syrjinnän kieltämiseksi sekä laajaa rasismien ja syrjinnän vastaista toimintaohjelmaa. Työllisyys- ja sosiaalivaliokunnan varapuheenjohtajana minulla oli etuoikeus saada osallistua niiden laadintaan. Nyt nämä direktiivit ovat osa kansallista lainsäädäntöämme.

ETYJ:n romanasioita käsittelevät kokoukset olivat myös tärkeitä foorumeja, joihin osallistuimme aktiivisesti. Suomea esiteltiin monasti mallimaana kansallisten vähemmistöjen aseman osalta, erityisesti romanien kohdalla. Erityistä kiinnostusta herätti perusoikeusuudistuksemme sekä uuden perustuslain tuomat oikeudet romaneille kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Norja puolestaan nautti suurta arvostusta saamelaiden aseman ja elinolojen kohentajana.

Suomalais-ruotsalaiset seminaarit olivat jo ennen toimiaikaani muodostuneet vakiintuneeksi yhteistyömuodoksi RONK:n ja ruotsalaisen vastaavan tahon kanssa. Osaltaan asiaan vaikutti tietysti sekin, että Ruotsissa asuu edelleen paljon Suomesta muuttaneita romaneja. Jatkoimme näiden yhteisten seminaarien järjestämistä, joskin Ruotsissa meneillään oleva romanasoiden uudelleen organisointi jossain määrin vaikutti aktiivisuuteen. Monasti meillä pidetään Ruotsia malliesimerkkinä kaikissa perusoikeuksiin liittyvissä asioissa. Olikin suuri yllätys havaita, että meillä romanien oikeuksien ja osallistumisen edistämiseen suhtaudutaan paljon vakavammin.

Pohjoismaiden ministerineuvosto on aikoinaan tukenut myös romanien pohjoismaista yhteistyötä, mutta viime vuosina romanasiat eivät juurikaan ole olleet esillä. Sen sijaan maahanmuuttajakysymykset ovat edelleen näkyvästi esillä. Samoin saamelaiden asema, saamelaiset ovat useaan otteeseen esittäneet oman edustajan saamista Pohjoismaiden neuvoston jäseneksi, mutta nykyiset säännöt eivät sitä mahdollista. Asiasta on jopa äänestetty pariin otteeseen, mutta tilanne on pysynyt ennallaan. Saamelaiden edustajalle voidaan myöntää puheoikeus neuvoston istunnossa, johon heidän edustajansa kutsutaan.

Vaikka siis maahanmuuttajakysymykset ovat esityslistalla, niin romanitaustaisten maahanmuuttajien asiat eivät ole nousseet esiin. Johtuneeko kenties siitä, että he eivät uskalla tai halua identifioitua romanitaustansa perusteella, peläten ilmeisesti kaksinkertaista syrjintää.

Romanivähemmistö tulee tuntea

Olen usein sanonut, että monet suomalaiset tuntevat paremmin japanilaisen teeseremonian eri vaiheet kuin romanien tai saamelaiden historiaa tai elinolosuhteita maassamme. Eihän siinä mitään pahaa ole, että harrastetaan muita kulttuureja,

mutta se, ettei oman maan vähemmistöistä kouluaikoina saanut juuri mitään tietoa, on mielestäni kansallinen häpeä. Ja parantamisen varaa on vieläkin.

Monet henkilökohtaiset kontaktit, jotka solmin näinä aikoina, olivat antoisia ja osa on säilynyt jälkeensä. Niistä olen hyvin kiitollinen, samoin kuin niistä rikastuttavista kokemuksista, joita romanikulttuuriin tutustumisen kautta olen saanut.

Vieraillessani maaliskuussa 2006 Länsi-Balkanilla, Bosnia-Hertsegovinassa ja Albaniassa, koin jälleen voimakkaasti miten muiden etnisten ryhmien väliset ristiriidat vievät kaiken poliittisen huomion romanivähemmistöjen aseman jäädessä varjoon. Romanit ovat näissä maissa se kaikkein köyhin ja vähiten arvostusta nauttiva kansanosia. Kun nyt myös näissä Balkanin maissa on meneillään demokratiakehitys ja vahva pyrkimys integroitua Euroopan unioniin ja Natoon, EU:n on huolehdittava romanien aseman parantamisesta ja syrjinnän vastaisten toimien aikaan saamisesta.

Kirjoittaja toimi neuvottelukunnan puheenjohtajana 1996–1998 ja 1999–2001.

Miranda Vuolasranta

VÄHEMMISTÖOIKEUKSIEN MUUTOKSEN VUOSIKYMMEN

Kahdeksankymmentäluku oli romaniväestön yhteiskunnallisen heräämisen aikaa. Tällöin romani-väestön asunto-oloja parannettiin ja aikuiskoulutus käynnistyi. Yhdeksänkymmentäluku oli puolestaan monien muutosten aikaa erityisesti ihmis- ja vähemmistöoikeuksien kehittämisessä.

Romaninainen tie romanipolitiikan vaikuttajaksi on ollut pitkä, eikä aina kovin helppo. Isäni suku tuli evakkona Karjalasta. Ukki- ja sotaveteraanitausta vei hänet sotien jälkeen Suolahteen Keski-Suomeen asuttamaan rintamamiestilaa. Ukki- ja Soittaja-Santerin tarinat sodan jännittävistä kiemuroista hänen toimiessaan pikalähetin- ja eturintaman ja sodanjohdon välillä sävyttivät varhaislapsuuttani. En ole lakannut ihmettelemästä sitä, että Santeri ukki puhui viittä kieltä, vaikka ei osannut lukea eikä kirjoittaa. Isäni Pekka oli siis karjalaisia ja äitini Helli tuli Keski-Pohjanmaan ruotsinkielisiltä seuduilta. Hän puhuikin sujuvasti romania, suomea ja ruotsia, vaikka ei myöskään ollut koskaan saanut mahdollisuutta käydä koulua.

Aloitin kouluni Suolahdessa. Myöhemmin keskikoulun viimeisellä luokalla minulle kerrottiin ystävällisessä opinto-ohjauksessa, että perinteinen romaninainen puku oli ehdoton este opiskelulleni ja työn saamiselleni myöhemmin. Muutin keskikoulun käytyäni Ruotsiin jatkamaan opintojani monien muiden suomalaisten tavoin 1970-luvun loppupuolella. Opiskeluni antoi avaimet arvioida ja nähdä oma asema suhteessa erilaisuuteen sekä tasa-arvon ja ihmisoikeuksien toteutumiseen.

Valmistuin romanikielen ja historian opettajaksi ja toimin yhdeksän vuotta Suur-Tuk-

holman alueen kunnissa opettajana. Yhteiskunnallinen kiinnostukseni vaikuttaa romanien asemaan oli alkanut jo vuosia aiemmin omien vaikeiden syrjäytymiskokemusten kautta, jotka liittyivät romaninaisen perinteiseen pukeutumiseen. Niin työnsaannissa opettajana kuin asunnonhakemisessakin ovet sulkeutuivat kun kävi ilmi, että kuulun romaniväestöön. Palasin takaisin Suomeen 1980-luvun puolessa välissä vakaana aikomukseni vaikuttaa asioihin oman työni kautta.

Henkilökohtainen yhteistyöni romaniasiaain neuvottelukunnan eli RONK:n kanssa alkoi 1989, kun yksi valtakunnallinen romanijärjestö nimesi minut edustajakseen neuvottelukuntaan. Ensimmäisen kokouksemme esittelykierröksellä minulta kysyttiin, mitä odotin tuolloin nimitetyn neuvottelukunnan kolmivuotiskaudelta. Vastauksessani esitin koulutus- ja kulttuurijaoston perustamista neuvottelukuntaan sekä romanikielen aseman ja romanilasten koulutuksen asettamista yhdeksi neuvottelukunnan toimintatavoitteeksi. Ajatusta pidettiin hyvänä, jaosto perustettiin ja siihen kuuluivat kaikki neuvottelukunnan silloiset romanijäsenet.

Jaosto nimesi työryhmän pohtimaan perusteita ja tavoitteita romaniväestön koulutuksesta vastaavan yksikön luomiselle. Yksikkö perustettiin ja se aloitti toimintansa vuonna 1992 ammattikasvatushallituksen yhteydessä, kunnes siirtyi sieltä vuonna 1994 opetushallituksen yhteyteen.

Monien muiden romaniedustajien tavoin koin, että **koulutus ja koululainsäädäntö** olivat avainkysymyksiä ja niihin tuli pyrkiä vaikuttamaan ensin. Samoihin aikoihin, kun minut oli nimetty ensimmäiselle kaudelleni romaniasiaain neuvottelukuntaan, aloin opettaa romanikieltä Helsingin opetusviraston palkkaamana vuonna 1989. Romanikielen opettaminen peruskouluopetuksen piirissä avasi hitaasti mutta varmasti tien romanikielen hyväksymiselle osaksi perusopetusta silloisen opetusministeriön asetuksen turvin, jossa säädettiin vähemmistö- ja siirtolaislasten oikeudesta omaan äidinkielen opetukseen. Romanikielen opetusmateriaalia ei ollut kuitenkaan riittävästi tarjolla. Opetushallitus tarjosi minulle vuonna 1993 mahdollisuuden tuottaa ensimmäinen peruskouluissa käytettävä romanikielinen aapinen.

Pääväestö arvioi uudelleen romanien asemaa

Suomi ratifioi Euroopan neuvoston *Alueellisten ja vähemmistökielten peruskirjan* 1992 määritellen romanikielen yhdeksi perinteiseksi ei-alueelliseksi vähemmistökieleksi. Toinen tärkeä Euroopan neuvoston merkittävästi vähemmistöjen asemaa ja oikeuksia vahvistanut kansainvälinen sopimus on *Vähemmistöjen suojelua koskeva peruskirja*, jossa Suomi nimesi romanien kuuluvan perinteisiin vähemmistöihinsä. Näillä kahdella vuonna 1998 hyväksytyllä kansainvälisellä sopimuksella on ollut suuri merkitys myös Suomen ihmisoikeuspolitiikan kehitykselle.

Suomen perustuslain uudistustyö alkoi 1993 valtioneuvoston asettamassa ja K.J. Långin johtamassa työryhmässä, joka ilmaisi kiinnostuksensa tehdä yhteistyötä myös

romaniasiaain neuvottelukunnan kanssa. Neuvottelukunta asetti työryhmän pohtimaan, miten romanivähemmistön oikeudet ja olemassaolo voitaisiin tuoda siinä näkyviin. Allekirjoittanut nimettiin mukaan työryhmään, joka edellytti lähempää tutustumista Suomen lainsäädäntöön ja ihmisoikeuksiin laajemminkin.

Perustuslainsäädännön uudistustyö toi kaikkein oleellisimman muutoksen Suomen romanien asemaan vähemmistöryhmänä sitten Suomen itsenäistymisen ja romaniasiaain neuvottelukunnan perustamisen 1956. Perustuslainsäädännön uudistuksen vaikutukset alkoivat näkyä jo muutaman vuoden sisällä **monilla muilla lainsäädännön toiminta-alueilla**, kuten päivähoito-, esiopetus- ja peruskoululainsäädännössä, kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen tehtäviä koskevassa lainsäädännössä sekä Oy Yleisradio Ab:n tuotantotoimintaa säätelevissä ohjeistuksissa. Näissä kaikissa edellytettiin romanikielen ja kulttuurin käytön edistämisen huomioonottamista. **Lisäksi lukuisat kansainväliset sopimukset** edistivät romaniväestön aseman muuttumista myönteisempään suuntaan. Uusi perustuslainsäädäntö tunnusti romanien kaksoisidentiteetin sekä Suomen kansalaisina että vähemmistönä, jolla on oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin.

Yhdeksänkymmentäluvun alkupuolen suuret muutokset Suomen perustuslainsäädännössä ja kansainvälisen ihmisoikeuksia koskevan yhteistyön tiivistyminen loivat pohjan neuvottelukunnan niille kahdelle toimintakaudelle, joissa toimin romanijärjestöjen nimittämänä edustajana neuvottelukunnassa.

Lainsäädännön vähemmistöoikeuksia koskeva myönteinen muutos laajensi neuvottelukunnan haasteita ja vastuuta. Neuvottelukunnan silloinen pitkäaikainen pääsihteeri Paavo Lounela oli kuitenkin osa-aikaisen sihteerin lisäksi ainoa valtionhallinnossa toimiva työvoimaresurssi ja kasvaneiden haasteiden asianmukainen kohtaaminen näytti edellyttävän neuvottelukunnan työvoimaresurssien lisäystä. Keväällä 1997 sosiaali- ja terveysministeriö tarjosi minulle määräaikaista suunnittelijan virkaa neuvottelukunnasta ja hieman myöhemmin pääsihteerin viran sijaisuutta silloisen neuvottelukunnan toimintakauden loppuun.

Hain neuvottelukunnan pääsihteerin avoinna ollutta virkaa 1998–2001 ja tulin nimitetyksi neuvottelukunnan ensimmäiseksi romanitaustaiseksi pääsihteeriksi. Perinteiseen romaninaisen pukuun pukeutunut nainen valtionvirassa herätti laajasti huomiota. Se muokkasi myös muiden romaninaisten asenteita kohti muutoksen mahdollisuutta. Työ oli haastavaa ja raskastakin, koska jouduin kohtaamaan ennakkoluuloja joka päivä, niin yhteiskunnassa kuin oman väestön parissa.

Neuvottelukunnan lisääntyneiden haasteiden helpottamiseksi ministeriö nimesi edesmenneen Kyösti Lundbergin neuvottelukunnan määräaikaiseksi suunnittelijaksi, jona hän toimi kolmen vuoden ajan. Romaniasiaain neuvottelukunnan toiminnan käynnistymisestä oli kulunut 42 vuotta, ennen kuin romaninainen ja -mies toimivat sen työntekijöinä ja valtion virkamiesasemassa.

Yhdeksänkymmenluvun toisen puoliskon tavoitteena oli keskittyä **aluehallinnon ja romanien välisen yhteistyön kehittämiseen**. Alueellisten neuvottelukuntien toiminnan va-

kinaistaminen osaksi romaniasiain hallintoa on ollut eräs valtakunnallisen romaniasiain neuvottelukunnan tärkeimmistä tavoitteista vuodesta 1996 lähtien. Läänien neuvottelukunnat ovat useasti kääntyneet valtakunnallisen neuvottelukunnan puoleen saadakseen rahoitusta alueelliseen toimintaansa.

Alueellistamisen lisäksi tavoitteena oli keskittyä romanien osallistumismahdollisuuksien lisäämiseen, kansainväliseen yhteistyöhön, romanien yhteiskunnallisen aseman vahvistamiseen työllisyydessä ja asumisessa, syrjäytymisen ehkäisyyn sekä romanien asemasta ja kulttuurin erityispiirteistä tiedottamiseen.

Vuonna 1999 alkanut turvapaikanhakijoiden virta Euroopasta Suomeen herätti laajasti huomiota maamme tiedotusvälineissä. Romaneita turvapaikanhakijoina saapui lähinnä Tsekistä, Slovakiasta ja Romaniasta. Neuvottelukunta antoi asiantuntija-apua Suomen ulkoasiainministeriön valmistelemassa Slovakian ja Tsekin viranomais- ja romanitahojen yhteistyökokouksessa loppuvuodesta 1999. Suomalaisen median yleisesti käyttämä talouspakolainen-nimitys antoi ymmärtää, että romanit eivät ole oikeita pakolaisia ja heidät tuli siksi ilman muuta käännättää perusteettomina turvapaikanhakijoina. Neuvottelukunnan kanta oli, että romanitaustaisten turvapaikanhakijoiden surkeat sosiaaliset olot ja köyhyys, joka näkyi muun muassa lasten korkeissa kuolleisuuslukuissa, tuli ottaa vakavasti näissä EU:n jäsenyyttä hakevissa maissa. Maiden jäsenyyksineuvotteluilta tuli edellyttää selkeitä kehittämissäätöksiä omien maidensa romaniväestöjen olosuhteiden saattamisessa sellaiselle tasolle, että myös romaniväestön oli mahdollista jäädä asuttamiinsa maihin.

Syksyllä 2000 käynnistyi keskustelu sotiemme romanisotaveteraanien uhrauksen tunnustamisesta ja virallisesta muistamisesta osana Suomen sotien historiaa. Perinteisten vähemmistöjen osuutta ei aiemmin ole ollut sotahistoriaamme käsittelevässä kirjallisuudessa liiemmin huomioitu. Romanisotaveteraanimuistomerkin pystyttämistä muodostui kuitenkin sekä romanijärjestöille että neuvottelukunnalle sydämen asia ja kansalaisliike, jota tukivat lämpimästi sekä sotaveteraanijärjestöt että puolustusministeriö. Tämän muistomerkin pystyttämiseen liittynyt valmistelutyö oli minulle myös henkilökohtaisesti hyvin tärkeä, olivathan ukkini sotatarinat olleet lapsuuteni tärkeimpiä 'tarinatuokioita' perheen parissa, jossa ei ollut kirjallisuutta eikä osattu lukea.

Romanisotaveteraanimuistomerkki valmistui syksyllä 2003. Se pystytettiin Hietanien hautausmaalle ja paljastettiin kauniina loppusyksyn päivänä, neuvottelukunnan kutsumien romanivanhusten ja maamme puolustusjohdon läsnäollessa.

Kansainvälinen yhteistyö

Kansainvälisen yhteistyön merkitys ihmisoikeuksien vahvistumiselle myös Suomessa on ollut tärkeä. Kansainvälisen sopimuspuhjan laajentuminen ihmisoikeuksia, vähemmistöoikeuksia ja syrjimättömyyttä koskevissa asioissa edellytti sopimukset ratifioineilta mailta sitoutumista seurantaan ja raportointiin. 1990-luvun aikana muotoutuikin neu-

vottelukunnan tiivis yhteistyö ulkoasiainministeriön kanssa romaneiden oikeuksien toteutumista koskevien määräaikaisselvityksien valmistelussa. Erityisen tärkeinä neuvottelukunnassa nähtiin Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) laatimat **sopimukset**.

Romaniasiain neuvottelukunnan kannanotot ja selonteot edellä mainituissa sopimusvelvoitteissa saivat aikaan YK:n komiteoissa kiitosta Suomen avoimesta ja yhteistyökykyisestä vähemmistö- ja ihmisoikeuspolitiikasta, mutta myös teräviä huomioita romanien elinolosuhteiden, tasa-arvon ja hyvän hallinnon kehittämistä budjettivaroin.

Euroopan neuvosto (EN) on kansainvälisistä instituutioista ja hallitusten välisistä yhteistyöjärjestöistä toiminut pisimpään syrjimättömyyden edistämiseksi ja tasa-arvon puolustamiseksi. EN perustettiin heti sotien jälkeen ja sen tehtäväksi muodostuivat ihmisoikeuksien ja sosiaalisen tasa-arvon kehittäminen Euroopassa. Vuonna 1993 EN:n parlamentaarinen yleiskokous julkisti ensimmäisen Euroopan romaneiden lainsäädännöllistä asemaa koskevan laajan selontekonsa. Sen seurauksena Euroopan neuvoston yhteyteen asetettiin vuonna 1995 romaniasiainneuvottelijaryhmä MG-S-ROM, jonka puheenjohtajaksi nimettiin hollantilainen Josepine Vershpaget.

Tämä asiantuntijaryhmä laatii seurantaraportteja romaniväestön sosiaalisista ja sivistyksellisistä olosuhteista sekä ihmisoikeustilanteesta. Työryhmän tehtävänä on laatia suosituksia ministerineuvostolle ja myös suoraan jäsenmaille. Suomi on nimennyt edustajansa tähän asiantuntijaryhmään sen perustamisesta saakka. Suomen edustaja on yleensä tullut romaniasiain neuvottelukunnasta.

Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö ETYJ:iin perustettiin 1990-luvulla siviilikriisinhallintaan erikoistunut Inhimillinen Ulottuvuus (OSCE/ODIHR). Sen yhteydessä toimi myös romaniasioiden tarkkailun toimisto The Contact Point for Roma/Sinti (CPRS).

CPRS:n tehtävänä on seurata jäsenmaissa erityisesti sotilaallisten kriisitilanteiden yhteydessä sekä maiden demokratisoitusprosessien yhteydessä romanien ihmisoikeuksien toteutumista. CPRS:n toimintaa on johtanut romanitaustainen sosiologi Nicolae Gheorghe sen perustamisesta lähtien. Suomen ulkoasiainministeriön ja romaniasiain neuvottelukunnan asiantuntemusta romanikysymyksissä on hyödynnetty säännöllisesti myös Inhimillisen Ulottuvuuden vuosittaisessa kokouksessa ja esimerkiksi Euroopan unionin yhteisen puheenvuoron valmistelussa.

Kokonaisuutena voidaan todeta, että muutos romaniväestön asemassa Euroopassa lähti liikkeelle hitaasti, pitkään sotien jälkeen. Mutta 1990-luvulla vähemmistöjen tasa-arvoisesta osallistumisesta alettiin keskustella niin Suomessa kuin laajemminkin Euroopassa.

Euroopan romanien ja kiertävien foorumin (ERTF) perustaminen

1990-luvun puolivälistä lähtien eurooppalaiset romanijohtajat olivat tapaamisissaan keskustelleet romaniväestön asemasta, perinteisen johtajuuden muutoksesta ja sen luo-

mista uusista haasteista, romani-identiteetin eli kulttuurin ja kielen oikeudesta muihin äidinkieliin verrattuna ja romanien oikeudesta osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon. Samaan aikaan kansainvälisissä yhteyksissä alettiin tiedostaa romaniväestön syrjäytyneisyyden todelliset kasvot: toisen maailmansodan ja romanien kokeman holo-caustin merkitys romaneille, puutteet asumisessa, koulutuksessa ja terveyspalvelujen saatavuudessa sekä näiden yhteys romaniväestön lasten suurille kuolleisuusluvuille ja selkeästi lyhyemmälle elinikäodotteelle pääväestöön verrattuna.

Vuonna 2001 Suomen romaniasiain neuvottelukunnan entinen puheenjohtaja, entinen ministeri ja Tasavallan presidentti Tarja Halonen puhui Euroopan neuvoston parlamentaariseen yleiskokoukselle. Puheen valmistelussa kuultiin myös allekirjoitanutta, silloisen romaniasiain neuvottelukunnan pääsihteerinä.

Puheessaan presidentti Halonen pyysi parlamentaarista yleiskokousta harkitsemaan mahdollisuutta luoda Euroopan romaneille mahdollisuus vaikuttaa heitä itseään koskevaan päätöksentekoon siten, että heidän oma mielipiteensä heitä koskevien asioiden ratkaisussa otettaisiin huomioon. Suomen esitykseen suhtauduttiin avoimesti ja se edellytti Suomen aktiivista panostusta niin romaniasiatuntemuksen kuin ihmisoikeuksienkin alueella.

Kesällä 2002 ulkoasiainministeriö pyysi allekirjoitanutta harkitsemaan siirtymistä määräaikaan työhön Euroopan neuvoston Sosiaalisen koheesion romanitoimintojen yksikköön. Sosiaali- ja terveysministeriö myöntyi määräaikaan virkavapauteeni neuvottelukunnan pääsihteerin toimesta lainaten minut ulkoasiainministeriön erityisasiantuntijaksi.

Tästä lähti liikkeelle prosessi, jota on työstetty sekä Euroopan romaniliikkeen johtajien ja asiantuntijoiden piirissä kuin myös Euroopan neuvoston ministerikomitean asettamassa työryhmässä, jota veti Strasbourgin Suomen pysyvän edustuston suurlähettiläs Ann-Marie Nyroos lähes kahden vuoden ajan. Suomen presidentin nostama esitys sai kumppanikseen Ranskan hallituksen tuen, niin että siitä tuli Suomen ja Ranskan yhteinen aloite.

Työ vaati neuvotteluja niin hallitusten kuin romanitoimijoiden kesken ja välillä. Tämän yhteiseurooppalaisen vähemmistön olemassaolon tunnustaminen ei ollut poliittisesti tai lainsäädännöllisesti helppo kysymys monelle Euroopan maalle. Myös yhteistyö eri maiden romanien samoin kuin kansainvälisten romanijärjestöjen välillä oli vielä alkutekijöissään.

Lukemattomien korkean tason neuvottelujen ja poliittisten kädenväntöjen jälkeen EN:n ministerikomitean asettama työryhmä pääsi yksimielisyyteen Euroopan romanien ja kiertävien foorumin (ERTF) perustamisesta. Organisaatio rekisteröitiin kesällä 2004 itsenäisenä kansainvälisenä järjestönä, jolla tuli olemaan juridinen yhteistyösopimus 46 Euroopan neuvostossa edustettuina olevan maan kanssa. Vastaavaa juridista yhteistyön mallia, jossa kansalaisyhteiskunta ja hallitukset kohtaavat ja tekevät yhteistyötä, ei ollut

siihen mennessä luotu milloinkaan. Tämä yhteistyösopimus vahvistettiin allekirjoittamalla kumppanuussopimus joulukuussa 2004 Euroopan neuvoston pääsihteerin Terry Davisin ja tuolloin virkaa hoitavan Foorumin väliaikaisen presidentin Rudko Kawzchynskin välillä.

Vuosi 2005 on merkinnyt tämän uuden yhteistyön mallien hakemista ja toisaalta Foorumin kaikkiaan 75 mahdollisen romaniedustajan vaalien järjestämistä noin 40:ssä Euroopan maassa, joissa romaniväestöä elää. Demokraattisten vaalien järjestäminen eri puolilla Eurooppaa kansallisilla tasoilla ja kansainvälisten romanijärjestöjen piirissä oli ensimmäinen haaste. Siihen vastattiin joulukuussa 2005, kun Foorumi järjesti ensimmäisen yleiskokouksensa, johon osallistui 68 edustajaa 39 maasta.

Allekirjoittanut valittiin lokakuussa 2005 Suomen romaniväestön edustajaksi Euroopan romanifoorumiin. Suomen delegaation varajäseniksi valittiin Sarita Friman-Korpela, Janette Grönfors ja Kyösti Florin. Vaali toimitettiin romaniasiain neuvottelukunnan tiloissa ja sen koollekutsumana, valtakunnallisten romanijärjestöjen toimesta.

Foorumin perustaminen mahdollistaa romaniväestön oman demokraattisen osallistumisen romaneja itseään koskevaan poliittiseen päätöksentekoon yhteistyössä eri maiden hallitusten kanssa. Foorumin ei kuitenkaan ole tarkoitus korvata kansallisvaltioiden asemaa tai vastuuta omien maidensa romanien tai kiertävien asemaa ja oikeuksia koskien. Lähitulevaisuuden tavoitteena ja edellytyksenä Foorumin työhön osallistumiselle myös jatkossa tulee olemaan kansallisen romaniväestön oman kattojärjestön perustaminen jokaiseen Euroopan maahan.

Romaniväestön yhdenvertainen osallistuminen niin kansallisella tasolla kuin myös kansainvälisessä yhteistyössä asettaa meille uudentyyppisen haasteen. Romaniväestöltä edellytetään tulevana vuosikymmenenä omaa aktiivisuutta ja uskoa muutokseen Mahatma Gandhin tavoin, joka sanoi: "Meidän tulee olla se muutos, jonka toivomme näkevämme ympäristössämme!"

Kirjoittaja toimi neuvottelukunnan jäsenenä 1990–1992, 1996–1998, suunnittelijana 1997–1998 sekä pääsihteerinä 1998–2004 (vv. 2002–2004).

Sarita Friman-Korpela

RONK:SSA YHTEISKUNTA ON LÄHELLÄ

Aloitin romaniasiain neuvottelukunnassa alkusyksystä 2002 suunnittelijana. Olin valmistunut edellisenä jouluna Jyväskylän yliopistosta yhteiskuntatieteiden maisteriksi pääaineenani valtio-oppi. Ehdin toimia suunnittelijan nimikkeellä kuukauden, ennen kuin minut nimitettiin pääsihteerin viransijaiseksi Miranda Vuolasrannan lähdeyttä Euroopan neuvostoon erityisasiantuntijaksi.

Vastuu neuvottelukunnan pyörittämisestä oli valtava haaste 26-vuotiaalle vastavalmistuneelle maisterille. Pääsihteerinä Miranda Vuolasranta oli arvostettu ja paljon konsultoitu asiantuntija. Oli kunnia saada tulla hänen paikalleen. Neuvottelukunnan puheenjohtaja Gunnar Janssonin, silloisen varapuheenjohtaja Taito Lehmustan sekä neuvottelukunnan muiden jäsenten antama tuki oli ja on yhä korvaamatonta.

Tutustuessani neuvottelukunnan toimintaan sen laajuus hämmästytti. Neuvottelukunnan yhteydet niin valtioneuvoston sisällä, muiden viranomaisien, kansalaisjärjestöjen, romaniverkostojen ja kansainvälisten toimijoiden kanssa ovat vailla vertaa. Olen saattanut vain kunnioittaa edeltäjiäni ja neuvottelukunnan jäsenten panostusta kaiken sen toiminnan aikaan saamiseksi. Edeltävät pääsihteerit ovat tehneet mittamattoman työn. Paavo Lounelan aika on ollut ehkä kaikkein vaikein: hän on joutunut raivaamaan neuvottelukunnan tien läpi kielteisten asenteiden ja perustelevaan neuvottelukunnan toimintaa ja asemaa vakavasti otettavana toimijana. Miranda Vuolasrannan erityisenä ansiona pidän neuvottelukunnan tunnettavuuden lisäämistä. Hänen asiantunteva ja vakuuttava toimintansa vakiinnutti neuvottelukunnan aseman tahona, jonka näkemys halutaan kuulla, ja jota arvostetaan. Toimin Miranda Vuolasrannan viransijaisena vuoden

2004 loppuun, kunnes tulin nimitetyksi vuonna 2005 varsinaiseksi pääsihteeriksi.

Viimeisen kahden kauden aikana neuvottelukunnan toimintaa on sävyttänyt voimakas pyrkimys vahvistaa romanien asemaa paikallisella ja alueellisella tasolla. Puheenjohtaja Gunnar Jansson muistuttaa toistamiseen, että kaiken toimintamme perustana on edistää tavallisen romanin elämää tavallisessa kunnassa.

Tapaus alueelliset romaniasiain neuvottelukunnat

Toimintansa 1990-luvun eri vaiheissa kokeiluluonteisina aloittaneet alueelliset romaniasiain neuvottelukunnat löysivät nopeasti paikkansa neljässä läänissä. Tästä huolimatta alueellisten neuvottelukuntien aseman ja toimintaedellytysten virallistaminen on vaatinut valtavasti työtä. Vuonna 2001 sosiaali- ja terveysministeriön hallintotyöryhmä oli asettanut tavoitteeksi alueellisten neuvottelukuntien vakinaistamisen ja päätoimisten sihteerien virkojen perustamisen. Tehtävä ei suinkaan ollut hallinnollisesti tai poliittisesti helppo. Siinä onnistuminen on oiva esimerkki neuvottelukunnan pitkäjänteisestä ja yhteistyöhön perustuvasta työskentelystä.

Lääninhallituksissa sijaitsevat alueelliset romaniasiain neuvottelukunnat kuuluvat hallinnollisesti sisäasiainministeriön alaisuuteen ja siksi sisäministerin tuki oli tärkeää. Kesällä 2003 pyysimme audienssia sisäministeri Kari Rajamäeltä sekä valtiovarainministeri Antti Kalliomäeltä perustellaksemme esitystämme. Sisäministeri Rajamäki otti delegaation ystävällisesti vastaan ja oli selvästi perehtynyt asiaan. Hän suhtautui esitykseemme myönteisesti, mutta oli realistinen erityisesti virkaesitysten suhteen. Valtiovarainministeri Kalliomäen tapaamisessa valtakunnan sisäpoliittinen tilanne puuttui peliin. Mennessämme tapaamaan häntä eduskuntaan kesäkuussa 2003, pitkäaikainen parlamentaarikko-puheenjohtajamme aisti eduskunnan käytävillä olevan levottomuuden. Pian ministerin sijasta tulikin paikalle hänen erityisavustajansa ja syykin oli selvä: pääministeri Jäätteenmäen vuotojupakka oli tullut eduskunnan tietoisuuteen ja tunteet kävivät kuumina.

Neuvottelukunnan toimivalta ei yltänyt hallituskriisin selvittelyyn, mutta jatkoimme eri tason tapaamisia ja kirjelmöintiä asian eteenpäin viemiseksi. Laadimme sosiaali- ja terveysministeriön tukemana aloitteita valtion talousarvion kehysneuvotteluihin ja budjettiriiheen. Alueelliset neuvottelukunnat toimivat puolestaan aktiivisesti omalla tahollaan. He hakivat tukea maaherroilta, kutsuivat alueensa kansanedustajia tutustuman neuvottelukunnan toimintaan ja tekivät neuvottelukuntaa kaikin puolin tutuksi. Lopulta alueelliset neuvottelukunnat virallistettiin asetuksen voimalla 1.1.2004 alkaen.

Osa tavoitteesta oli saavutettu neuvottelukuntien virallistamisen myötä. Vaikeampi osuus oli jäljellä, sillä neuvottelukunnilla ei ollut edelleenkään turvattua henkilöstö- ja toimintamäärärahaa. Virallistaminen näkyi kuitenkin energianlisäyksenä alueellisten neuvottelukuntien toiminnassa. Vuosittain järjestettävillä yhteisillä neuvottelupäivillä

Oulussa syksyllä 2004 alueelliset neuvottelukunnat kokivat saaneensa arvostusta, jatkuvuutta sekä pontta toiminnalleen asetuksen myötä.

Virkojen saamiseksi sama menettelytapa jatkui, vaikka valtion virkapolitiikkana oli pikemminkin virkojen vähentäminen kuin lisääminen. Valtakunnallinen RONK kävi yhdessä alueellisen neuvottelukunnan edustajan kanssa kesällä 2005 tapaamassa valiokuntien puheenjohtajia sekä teki esityksiä ministereille ja eduskuntaryhmille. Lokakuussa valtakunnallinen romaniasiain neuvottelukunta kutsuttiin kuultavaksi työelämä- ja tasa-arvovaliokuntaan, joka myöhemmin antoikin neuvottelukuntia koskevasta talousarvioaloitteista myönteisen mietinnön. Asian eteen tehty työ ja poliittisen ilmapiirin suotuisuus alkoivat näkyä tuloksena joulukuussa, kun valtiovarainvaliokunta esitti sihteerien virkojen perustamista koskevien talousaloitteiden hyväksymistä. Juuri ennen joulua saatiin hyvä uutinen eduskunnasta, jossa määrärahat sihteerien virkojen perustamiseen oli hyväksytty vuoden 2006 valtion talousarvioon.

Tulos oli esimerkki yhteisen tavoitteenasettelun, määrätietoisen toiminnan ja yhteen hiilen puhaltamisen onnistumisesta parhaimmillaan.

Jatkuvaan vuoropuheluun alueellisten neuvottelukuntien kanssa on kiinnitetty muutenkin huomiota. Kun neuvottelukunnista annettua asetusta muutettiin 2004 alkaen, lisättiin valtakunnallisen neuvottelukunnan tehtäviin alueellisten neuvottelukuntien tukeminen, sekä niiden edustajien jäsenyys valtakunnallisessa neuvottelukunnassa. Vaikka RONK osallistuukin pääosin valtakunnallisen ja kansainvälisen tason valmisteluun ja päätöksentekoon romaneja koskevissa ja sivuavissa asioissa, on yhteys maakuntiin olta-va vahva. Muuten on vaarana, että asiat tapahtuvat ylähyllyllä ja tikkaat puuttuvat.

Vuodesta 2003 lähtien valtakunnallinen romaniasiain neuvottelukunta aloitti vuosittaiset neuvottelupäivät alueellisten neuvottelukuntien kanssa. Niitä on järjestetty vuoroit-tain eri lääneissä Helsinki-keskeisyyden välttämiseksi. Heti ensimmäisten neuvottelupäi-vien tulos oli merkittävä. Neuvottelupäivillä nousi esiin romanilasten varhaiskasvatuksen tarpeellisuus. Keskustelu johti kolmeen varhaiskasvatuksen pilottihankkeeseen Turussa, Vantaalla ja Varkaudessa STM:n sosiaalialan kehittämishankerahoituksen turvin.

Pitkiä esityslistoja ja arkista aherrusta

Henkilökohtaisesti upeimpia kokemuksiani ovat olleet ne hetket, kun arkinen puurtami-nen on tuottanut hedelmää. Hallinnossa työ ei tule koskaan valmiiksi, mutta on palkitse-vaa, kun yhteisesti asetetut tavoitteet toteutuvat tai ainakin nytkähtävät eteenpäin. Työn suolana on myös sen monipuolisuus, sillä neuvottelukunnan toiminnassa on läsnä koko yhteiskunta. Neuvottelukunnalla on mahdollisuus olla mukana yhteiskunnallisen toimin-nan koko kirjossa. Se osallistuu valtioneuvoston työskentelyyn, eduskunnan valiokun-takuulemisiin, poliittisten ohjelmien valmisteluun, tekee esityksiä, vastaa kansalaisten kysymyksiin ja toimittajien yhteydenottoihin, jne. Neuvottelukunnan esityslistat paisuvat

usein laajoiksi, mutta niistä voitaneen todeta löytyvän jokaiselle elämän alalle jotakin.

Monipuolinen toiminta nojaa ennen kaikkea laajaan yhteistyöhön, joka saa käytän-nössä monia muotoja. Olen saanut kokea aitoa yhteistyötä esimerkiksi osallistumalla ul-koministeriön kanssa Suomen laatimien EU-puheenvuorojen valmisteluun. En usko, että monessa maassa voidaan kehua puheenvuoroja ja kannanottoja valmisteltavan sulassa sovussa vähemmistöedustajien kanssa!

Euroopan romanien ja kiertävien foorumin perustaminen on ollut viime vuosien mer-kittävin kansainvälinen uudistus. Haluankin kiittää ulkoasiainministeriön ihmisoikeus-yksikköä yhteistyöstä ja meihin osoitetusta luottamuksesta.

Neuvottelukunnan kansainvälinen toiminta on vakiintunutta. RONK osallistuu esimer-kiksi valmistelu- ja työryhmätyöhön Euroopan unionin ja Euroopan neuvoston puitteissa, antaa vuosittain kymmeniä lausuntoja kansainvälisille sopimusvalvontaelimille, osallis-tuu EU:n ja YK:n ohjelmien laadintaan ja tavoitteiden seurantaan, lähettää edustajiaan kansainvälisiin seminaareihin ja konferensseihin, ottaa jatkuvasti vastaan eri valtioiden, kansainvälisten järjestöjen, toimittajien ja erilaisten valtuutettujen delegaatioita ja tekee itse vastaavia vierailuja. Yksin pääsihteerin työpäivät eivät tähän kaikkeen tietenkään riitä, vaan puheenjohtajat ja jäsenet ovat itseään säästämättä olleet mukana kaikessa toiminnassa.

On ollut kiinnostavaa havaita, miten EU on tullut lähelle paikallistason romanitoi-mijoita. Aloittaessani työni kansainvälisyys koettiin jopa uhkana ja neuvottelukuntaa kritisoitiin liiasta panostamisesta kansainvälisiin kysymyksiin. Pelko liittyi enimmäkseen tietämättömyyteen siitä, mitä asioita ajetaan ja missä viitekehyksissä toimitaan kan-sainvälistä työtä tehdessä. Tiedottamista onkin lisätty ja neuvottelukunta on esimerkiksi järjestänyt yhdessä ulkoministeriön kanssa tiedotustilaisuuksia Euroopan romanien ja kiertävien foorumin perustamisprosessin eri vaiheissa.

”Kansainvälinen” on muutenkin tullut lähelle. Yhä useammassa kunnassa ja kau-pungissa toteutetaan EU-rahoitteisia projekteja useiden eri kumppanusmaiden kes-ken. Romanityötä tehdään tällä hetkellä yhtäaikaisesti eri sektoreilla, eri muodoissa, eri tavoilla varmasti enemmän kuin koskaan. Romaniasiantuntijoilla on valtava kysyntä pelkästään hallinnon kaikilla tasoilla. Läheskään kaikkiin yhteistyö- ja asiantuntijakut-suihin ei pystytä vastaamaan resurssien puutteen vuoksi myöntävästi. Sektorikohtai-sen tiedon tarve on lisääntynyt koko ajan ja myös romaniasiantuntijoiden erikoistumi-selle on tarvetta.

Euroopan romanien ja kiertävien foorumin jäsenyyden edellytys on romanien kan-sallisen kattojärjestön perustaminen. Aika on tullut kypsäksi riippumattoman roma-niorganisaation luomiselle. Romanit tarvitsevat Suomessa valtiosta ja hallinnosta riip-pumatonta osallistumista yhteiskunnalliseen ja poliittiseen keskusteluun. Talven 2006 aikana käydyt keskustelut romanijärjestöjen kanssa antavat ymmärtää, että sellainen on todella muotoutumassa lähivuosien aikana.

Romanit yhteiskunnallisina toimijoina

Neuvottelukuntaan on aina kuulunut yhteiskunnallisesti aktiivisia romaneja. Neuvottelukunnan romanijäsenet sekä romanijärjestöt ovat pyrkineet muuttamaan yhteiskuntaa kansainvälisesti melko harvinaislaatusella tavalla: lyöttäytymällä yhteen valtion kanssa. Tämä on osoittautunut tehokkaaksi strategiaksi. Monissa maissa niin romani- kuin muutkin vähemmistöt ovat valtion kanssa napit vastakkain. Suomessa on sen sijaan valittu toinen, yhteistyön, tie. Suomalaisilla aktiivisilla romanitoimijoilla on usein ollut myös suora yhteys päättäviin viranomaisiin ja vaikutusvaltaisiin poliitikkoihin erityisesti valtakunnallisella tasolla. Tällä yhteydellä on todistettavasti saatu konkreettisia toimia aikaan. Tässä mielessä romaneilla on yhteiskunnallista vaikutusvaltaa ja sitä myös käytetään.

Aikamatka neuvottelukunnan arkistoihin on osoittanut selvästi ainakin yhden asian: romaniasiaain neuvottelukunnan kehittyminen vuosikymmenten saatossa yhteiskunnalliseksi monitoimijaksi on onnistunut niiden jäsenten ja puheenjohtajien ansiosta, joilla on näkemyksen, taidon ja karisman lisäksi ollut mukana myös sydämen paloa. Toiseksi on opittu, että ilman romaniväestön hyväksyntää asetetut tavoitteet eivät yleensä onnistu.

Olen kiitollinen kaikesta viisaudesta ja neuvoista, joita olen saanut ystäväiltäni ja romaniasiaain neuvottelukunnan puheenjohtaja Gunnar Janssonilta, varapuheenjohtajilta ja kaikilta muilta jäseniltä. Neuvottelukunnalla on turvallinen ja hyvä koti, sosiaali- ja terveysministeriön perhe- ja sosiaaliosasto, jonka tukeen olen aina voinut luottaa. Tätä työtä ei myöskään tehtäisi ilman sidosryhmien tukea. Kiitän koko neuvottelukunnan puolesta kaikkia heitä, jotka ovat kantaneet niin neuvottelukuntaa kuin minuakin aina uusiin haasteisiin.

Edistysaskelista huolimatta romanien tasavertainen osallisuus suomalaisessa yhteiskunnassa on vielä saavuttamatta. Optimistina toistan Winston Churchillin sitaatin: ”Mahdollisen ja mahdottoman välinen ero on siinä, että mahdoton vie vähän kauemmin aikaa.”

Kirjoittaja on toiminut neuvottelukunnan pääsihteerinä 2002–2004 (vt.) ja 2005–2007

